

**VISOKA ŠKOLA SOCIJALNOG RADA
BEOGRAD**

STUDIJSKI PROGRAM: SOCIJALNI RAD – MASTER STUDIJE

**USLOVNI OTPUST OSUĐENIH LICA U ZAVODIMA ZA
IZVRŠENJE KRIVIČNIH SANKCIJA**

MASTER RAD

Mentor:

Prof. dr Mile Draganović

Student:

Marko Dragoslavić

Br. indeksa: 3061/22

Beograd, oktobar 2023.god.

VISOKA ŠKOLA SOCIJALNOG RADA

BEOGRAD

STUDIJSKI PROGRAM: SOCIJALNI RAD – MASTER STUDIJE

**USLOVNI OTPUST OSUĐENIH LICA U ZAVODIMA ZA
IZVRŠENJE KRIVIČNIH SANKCIJA**

MASTER RAD

Mentor:

Prof. dr Mile Draganović

Student:

Marko Dragoslavić

Br. indeksa: 3061/22

Beograd, oktobar 2023.god.

Datum i vreme odbrane rada

Ocena rada

Članovi komisije :

1.

2.

3.

APSTRAKT

Uslovni otpust osuđenih lica predstavlja ključni aspekt pravosudnog sistema, usmeren na postepenu reintegraciju osuđenika u društvo. Ova studija istražuje različite aspekte ovog procesa, ističući njegov značaj u postizanju ravnoteže između kaznenog sistema i rehabilitacije osuđenika. Proces uslovnog otpusta zahteva sveobuhvatan pristup, uz saradnju različitih institucija kao što su zavodi za izvršavanje krivičnih sankcija, Poverenička služba, Nacionalna služba za zapošljavanje i druge relevantne organizacije. Ova saradnja je ključna kako bi se osigurala podrška osuđenima u njihovom procesu reintegracije u društvo.

Ključne reči: uslovni otpust, reintegracija, nadzor, rehabilitacija, osuđenici.

IZJAVA

Izjavljujem da sam ovaj master rad napisao sam, nisam prekršio zakon o autorskim pravima i korišćenu literaturu sam naveo na odgovarajućem mestu.

Beograd, _____2023. Godine

Potpis: _____

SADRŽAJ

UVOD.....	9
1. POJAM KRIVIČNOG PRAVA	10
1.1 Mesto krivičnog prava u pravnom sistemu.....	11
1.2 Odnos krivičnog prava i morala.....	12
1.3 Međunarodno pravo	12
1.4 Osnovna načela krivičnog prava	13
1.4.1 Načelo zakonitosti (Čl. 1 Krivičnog zakonika)	13
1.4.2 Načelo legitimnosti (Čl. 3, KZ).....	13
1.4.3 Načelo individualne subjektivne odgovornosti	14
1.4.4 Načelo humanosti	14
1.4.5 Načelo pravednosti i srazmernosti.....	14
2. USLOVNI OTPUST U DOMAĆEM ZAKONODAVSTVU.....	15
2.1 Noviji pristupi uslovnom otpustu.....	16
2.2 Postupak za puštanje na uslovni otpust	21
2.3 Zabrana uslovnog otpusta u zakonodavstvu Srbije	24
2.4 Nadzor nad izvršenjem mera određenih uz uslovni otpust	27
2.5 Nadzor nad sprovođenjem obaveza.....	28
2.6 Primena elektronskog nadzora.....	29
2.7 Dužnosti i prava poverenika	29
2.8 Javljanje nadležnom organu	30
2.9 Osposobljavanje osuđenog za zanimanje	31
2.10 Prihvatanje odgovarajućeg zaposlenja	31
2.11 Uzdržavanje od posećivanja određenih mesta	32
2.12 Obaveštenje o promeni radnog mesta i boravka	32
2.13 Posećivanje savetovališta	33
2.14 Dužnost obaveštenja suda.....	34
3. METODOLOŠKI DEO	35

3.1	Formulacija problema	35
3.2	Predmet istraživanja	35
3.3	Cilj istraživanja	35
3.4	Metode, tehnike i instrumenti istraživanja.....	36
3.5.	Hipoteze istraživanja.....	36
4.	TEORIJSKA RAZRADA PREDMETA ISTRAŽIVANJA	37
4.1	Krivični zakonik, član 46.- uslovni otpust.....	38
4.2	Pravna priroda uslovnog otpusta.....	40
4.3	Svrha uslovnog otpusta	41
4.4	Modeli uslovnog otpusta	43
4.5	Uslovi i pretpostavke otpuštanja osuđenika na slobodu	45
4.6	Odlučivanje o uslovnom otpustu.....	47
4.7	Nadzor u toku uslovnog otpusta.....	48
4.8	Programi uslovnog otpusta	50
4.9	Uključivanje u obrazovne programe	52
4.10	Psihosocijalni programi i rehabilitacija	53
4.11	Podrška porodice i društva	54
	ZAKLJUČAK	55
	Literatura:	58

UVOD

Uslovni otpust osuđenih lica u zavodima za izvršavanje krivičnih sankcija predstavlja značajan aspekt pravosudnog sistema koji ima za cilj postpenalnu reintegraciju osuđenika u društvo. Ova mera, koja omogućava osuđenicima da ranije napuste zatvorsko okruženje pod određenim uslovima, ima za svrhu postizanje ravnoteže između kaznenog sistema i rehabilitacije osuđenika.

Uslovni otpust predstavlja složen proces koji zahteva strogo praćenje i nadzor kako bi se osiguralo da osuđenici ispunjavaju postavljene obaveze i pridržavaju se uslova koji su im postavljeni. U tom kontekstu, Poverenička služba ima ključnu ulogu u sprovođenju i praćenju uslovnog otpusta. Njihova odgovornost obuhvata izradu programa izvršenja obaveza, uspostavljanje saradnje sa relevantnim institucijama, kao i obaveštavanje nadležnog suda o ispunjenosti obaveza.

Međutim, uslovni otpust nije jednostavan proces, već zahteva sveobuhvatan pristup koji uključuje saradnju između različitih institucija, kao što su zavodi za izvršavanje krivičnih sankcija, Poverenička služba, Nacionalna služba za zapošljavanje i druge relevantne organizacije. Ova saradnja je od suštinskog značaja kako bi se obezbedila podrška osuđenicima u procesu reintegracije u društvo.

Uvod u temu uslovnog otpusta osuđenih lica u zavodima za izvršavanje krivičnih sankcija će se baviti različitim aspektima ovog procesa. U nastavku će se analizirati obaveze osuđenika koje proističu iz odluke o uslovnom otpustu, uloga Povereničke službe u nadzoru i praćenju, kao i posledice kršenja uslova uslovnog otpusta.

Takođe, biće istaknuti i izazovi koji se mogu javiti u sprovođenju ove mere, kao i mogućnosti za unapređenje sistema uslovnog otpusta radi postizanja efikasnih rezultata rehabilitacije osuđenika i smanjenja rizika od recidivizma.

Kroz detaljnu analizu uslovnog otpusta, analizu postavljenih hipoteza, ovaj rad će pružiti uvid u ključne aspekte ove mere, ističući njen značaj u pravosudnom sistemu i postpenalnoj rehabilitaciji osuđenika.

1. POJAM KRIVIČNOG PRAVA

Krivično pravo je grana prava koja se bavi definisanjem zakonskih propisa kojima se određuju ljudska ponašanja koja se smatraju krivičnim delima, kao i propisivanje odgovarajućih krivičnih sankcija za učinioce tih dela. Glavni cilj krivičnog prava je zaštita najvažnijih dobara i vrednosti društva od postupaka koji bi mogli da ih povrede ili ugroze.

U okviru krivičnog prava, postoji niz zakonskih odredbi koje precizno definišu šta se smatra krivičnim delom i koja ponašanja su kažnjiva. Te zakonske odredbe regulišu sve faze krivičnog postupka, uključujući i istražni postupak, suđenje, izricanje presuda i izvršenje krivičnih sankcija.

Krivično pravo takođe određuje vrste krivičnih sankcija koje se mogu izreći osobi koja je proglašena krivom za krivično delo. To uključuje kazne poput novčane kazne, zatvorske kazne, uslovnog otpusta, kućnog pritvora, ali i mere bezbednosti poput obaveznog lečenja ili izolacije određenih pojedinaca.

Cilj krivičnog prava je da obezbedi pravdu i zaštitu za žrtve krivičnih dela, kao i da deluje kao deterent za potencijalne učinioce. Takođe, krivično pravo ima funkciju resocijalizacije osuđenih lica, tj. njihovog ponovnog uključivanja u društvo nakon izdržane kazne. (Stojanović Z., 2017, str. 15)

Krivično pravo ima za cilj suzbijanje kriminaliteta i održavanje zajedničkog života ljudi. Osnovna pretpostavka je da većina građana neće činiti krivična dela, dok samo manjina počini takva dela. Međutim, primena krivičnih sankcija nije uvek moguća ili poželjna u svakom slučaju.

Krivično pravo se zasniva na ideji da kazne i druge sankcije treba primeniti samo na one koji su zaista počinili krivično delo. Uvođenje kazni za svakog pojedinca koji učini krivično delo ne bi bilo efikasno niti pravično. Preterana i česta primena kazni takođe može otupiti njihovu oštricu i smanjiti njihovu odvraćajuću moć.

S druge strane, suviše selektivna i retka primena krivičnog prava može oslabiti njegovu zaštitnu funkciju i izazvati osećaj nepravde u društvu. Stoga je važno postići ravnotežu između pravičnog kažnjavanja počinitelaca krivičnih dela i očuvanja društvene sigurnosti.

Krivično pravo ima i preventivnu funkciju, jer njegova postojanost i primena mogu delovati kao odvraćajući faktor za potencijalne počinioce krivičnih dela. Takođe, krivično pravo pruža osnovu za rehabilitaciju osuđenih lica, s ciljem njihove resocijalizacije i ponovnog uključivanja u društvo. (Stojanović Z., 2017, str. 20)

Krivično pravo kao grana pozitivnog prava obuhvata materijalni i formalni element. Materijalni element odnosi se na sadržaj ili suštinu krivičnog prava, dok formalni element označava način na koji se ta pravila uspostavljaju i primenjuju.

Materijalni element krivičnog prava odnosi se na određivanje krivičnog dela i krivične sankcije s ciljem ostvarenja zaštitne ili garantivne funkcije. To znači da je svrha krivičnog

prava suzbijanje kriminaliteta i zaštita društvenih vrednosti koje su povređene ili ugrožene krivičnim delima. Krivično pravo određuje šta se smatra krivičnim delom i propisuje odgovarajuće krivične sankcije kao odgovor na ta dela.

Formalni element krivičnog prava podrazumeva da se krivična dela, krivične sankcije i uslovi za njihovu primenu mogu odrediti samo putem zakona. To znači da je zakon jedini izvor krivičnog prava i da samo zakon može definisati krivična dela, propisati sankcije za njih i utvrditi uslove pod kojima se te sankcije primenjuju. Ova formalna strana zahteva osigurava pravnu sigurnost, jasnoću i predvidljivost u krivičnom pravu. (Jovašević D., Mitrović Lj., Ikanović V., 2017, str. 206)

1.1 Mesto krivičnog prava u pravnom sistemu

Krivično pravo ne reguliše samostalno neku jasno ograničenu oblast. Sfere koje krivično pravo reguliše su već predmet regulisanja pojedinih grana prava u kojima krivično pravo mora da interveniše u izvesnim slučajevima.

Kazneno pravo u širem smislu sem materijalnog krivičnog prava obuhvata i krivično procesno pravo, krivično izvršno pravo, pravo o privrednim prestupima i prekršajno pravo – grane prava koje su srodne ili imaju iste ciljeve i koje se međusobno dopunjavaju.

Krivično pravo i kazneno pravo u širem smislu obuhvataju ne samo materijalno krivično pravo, već i druge grane prava koje su srodne ili imaju iste ciljeve, te se međusobno dopunjuju. Ove grane prava uključuju krivično procesno pravo, krivično izvršno pravo, pravo o privrednim prestupima i prekršajno pravo.

Krivično procesno pravo se odnosi na pravila i postupke koji se primenjuju tokom krivičnog postupka, od istražnog postupka do suđenja i izvršenja kazne. Ova grana prava reguliše prava i obaveze svih učesnika u krivičnom postupku, kao i garantije zaštite prava okrivljenih.

Krivično izvršno pravo se odnosi na sprovođenje krivičnih sankcija i postupak izvršenja kazni. Ono obuhvata pravila i postupke koji se primenjuju prilikom izvršenja zatvorskih kazni, uslovnog otpusta, probacije, ali i merama bezbednosti i rehabilitaciji osuđenih lica.

Pravo o privrednim prestupima se bavi regulisanjem kršenja privrednih propisa i uključuje sankcije za takva kršenja. Ova grana prava ima za cilj održavanje pravne discipline u privrednim aktivnostima i zaštitu interesa društva u oblasti privrede.

Prekršajno pravo se bavi kršenjem manje ozbiljnih propisa i uređuje postupak i sankcije za takva prekršajna dela. Ova grana prava ima preventivnu funkciju i ima za cilj održavanje reda i discipline u društvu.

Veza između krivičnog prava i ustavnog prava proizlazi iz toga da krivično pravo mora biti u skladu s ustavnim principima i ljudskim pravima. Ustavno pravo postavlja okvir za zakonodavstvo, uključujući i krivično zakonodavstvo. Zakoni krivičnog prava moraju biti

usklađeni s ustavnim principima i ne smeju kršiti osnovna prava i slobode građana. Sudovi koji primenjuju krivično pravo moraju se pridržavati ustavnih garancija pravičnosti postupka, nezavisnosti i ravnoteže vlasti.

Ustavno pravo takođe može uticati na određene aspekte krivičnog prava, poput uspostavljanja posebnih sudova ili postupaka za krivična dela koja su od posebnog interesa za državu ili društvo.

1.2 Odnos krivičnog prava i morala

Odnos između krivičnog prava i morala je višeslojan i kompleksan. Krivično delo se odnosi na postupke koji su zabranjeni zakonom i za koje su propisane krivične sankcije. Ona su regulisana krivičnim zakonodavstvom i predstavljaju povredu društvenih vrednosti koje su zaštićene tim zakonima. Krivično delo je pravni pojam i njegova kvalifikacija se zasniva na određenim pravnim elementima, kao što su postojanje zakonom propisanog dela, krivica učinioca i zakonom propisana kazna.

S druge strane, moralni prestup se odnosi na postupke koji se smatraju nepoželjnim ili neetičkim u okviru moralnih normi i vrednosti društva. Moralne norme nisu zakonski propisane i ne podležu krivičnim sankcijama, već se oslanjaju na unutrašnje moralne principe, etičke standarde i društvene norme. Moralni prestup se smatra kršenjem moralnih obaveza i očekivanja, ali nema direktnih pravnih posledica. (Stojanović Z., 2022, str. 7)

Odnos moralnog prestupa i krivičnog dela, tj. onoga što je krivičnim pravom zabranjeno, ne može se sagledati, a da se ne pođe od nekih opštih pitanja odnosa krivičnog prava i morala. Po cenu da se brojna shvatanja o tim pitanjima simplifikuju, može se konstatovati da postoje u osnovi tri različita shvatanja o tome kakav bi taj odnos trebalo da bude.

Prema prvom, najčešće zastupanom gledištu, krivično pravo bi trebalo da obuhvati etički minimum, tj. krivična dela bi istovremeno predstavljala najteže povrede morala. Prema drugom shvatanju, krivično pravo bi trebalo da bude neutralno u odnosu na moral. Postoji i treće shvatanje koje krivičnom pravu postavlja ambiciozan cilj. Naime, prema njemu krivično pravo ne bi trebalo da se zadovolji time da odražava elementarne i minimalne moralne norme, nego bi trebalo da ide dalje pružajući zaštitu moralnim shvatanjima, pa i da razvija i jača nove moralne vrednosti. (Stojanović Z., 2022, str. 9)

1.3 Međunarodno pravo

Pojam međunarodnog krivičnog prava može imati različita značenja, među njima je najstarije i najuže značenje koje se odnosi na prostorno važenje krivičnog prava jedne zemlje. U tom smislu, međunarodno krivično pravo se odnosi samo na deo unutrašnjeg krivičnog prava koji reguliše primenu krivičnog prava jedne određene zemlje u slučajevima gde je krivično delo učinjeno, ko ga je počinio i prema kome je počinjeno.

Osim ovog uskog shvatanja pojma međunarodnog krivičnog prava, postoje još dva shvatanja koja su važna. Jedno od njih se odnosi na međudržavne ugovore ili sporazume kojima se uspostavljaju međunarodni sudovi ili tribunali koji su nadležni za suđenje za određena krivična dela. Primer za to je Međunarodni krivični sud (International Criminal Court - ICC) koji ima nadležnost za suđenje za najteža krivična dela kao što su ratni zločini, zločini protiv čovečnosti i genocid.

Drugo značenje se odnosi na međunarodno krivično pravo kao sistem pravila i principa koji se primenjuju na međunarodnim nivoima, uključujući pravila o krivičnoj odgovornosti pojedinaca za kršenje međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava. Ovo obuhvata i krivičnu odgovornost državnih zvaničnika za međunarodne zločine, kao što su ratni zločini, genocid i zločini protiv čovečnosti. (Stojanović Z., 2017, str. 15)

Drugim shvatanjem međunarodnog krivičnog prava, koje je do nedavno bilo najčešće, podrazumeva se skup međunarodnih akata koji obavezuju države koje su ih prihvatile da u svom krivičnom zakonodavstvu predvide određena ponašanja kao krivična dela. Ova shvatanja naglašavaju da se međunarodnim aktima reguliše isključivo materija posebnog dela krivičnog prava, odnosno definišu određena ponašanja koja se smatraju krivičnim delom.

Ovo shvatanje međunarodnog krivičnog prava posebno je važno jer uključuje koncept međunarodnog krivičnog dela. Međunarodno krivično delo se odnosi na postupke koji su označeni kao krivična dela u međunarodnim instrumentima ili u međunarodno prihvaćenim pravnim normama. Primjeri takvih dela su genocid, ratni zločini, zločini protiv čovečnosti i agresija. Ova dela se smatraju krivično odgovornim na međunarodnom nivou, a međunarodni sudovi i tribunali, poput Međunarodnog krivičnog suda, imaju nadležnost za njihovo suđenje.

1.4 Osnovna načela krivičnog prava

1.4.1 Načelo zakonitosti (Čl. 1 Krivičnog zakonika)

Nema krivice, nema kazne, bez zakona. Ovo načelo znači da niko ne može biti kažnjen za neko ponašanje, odnosno da prema njemu ne može biti primenjena krivična sankcija, ako pre nego što ga je preduzeo ono nije bilo zakonom predviđeno kao krivično delo i ako nije za isto bila zakonom propisana krivična sankcija- *nulla poena sine lege scripta, nulla poena sine lege praevia, nulla poena sine lege certa, nulla poena sine lege stricta*. ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019)

1.4.2 Načelo legitimnosti (Čl. 3, KZ)

Podrazumeva opravdanost i prihvatljivost određenih ustanova i normi. Ovo načelo se zasniva na materijalnim i vanpravnim kriterijumima i za njegov pojam od presudnog značaja je vrednosni element-saglasnost nekog ponašanja ili stanja sa određenim sistemom vrednosti.

Legitimnost znači opravdanost i prihvatljivost određenih ustanova i normi. Ostvarivanje načela legitimnosti zavisi od prihvatljivosti odnosno ubeđenja građana o tome da li su određene institucije i norme opravdane u jednom suštinskom smislu. Za pojam legitimnosti je od presudnog značaja vrednosni element, legitimnost pretpostavlja saglasnost nekog ponašanja ili stanja sa određenim sistemom vrednosti. Za razliku od legalnosti koja se zasniva na formalnim kriterijumima, za procenu legitimnosti su od značaja materijalni, vanpravni kriterijumi. (Stojanović Z., 2017, str. 23)

1.4.3 Načelo individualne subjektivne odgovornosti

Načelo individualne subjektivne odgovornosti znači da svako odgovara za svoje postupke, tj. za ono što je učinio. Načelo subjektivne odgovornosti znači da neko može odgovarati samo ako je kriv, ako postoji subjektivni odnos prema učinjenom delu.

1.4.4 Načelo humanosti

Ima dva aspekta: Prvi da zaštitna funkcija krivičnog prava mora biti humanistički orjentisana, tj. Da se krivičnim pravom pre svega štite najvažnija dobra čoveka i drugi da se u odnosu na učinioca krivičnog dela, krivično pravo i krivične sankcije treba da budu, koliko je to moguće, humane.

1.4.5 Načelo pravednosti i srazmernosti

Podrazumeva da kazna i druge krivične sankcije moraju biti pravedne i srazmerne učinjenom delu, stepenu krivice, prilikom odmeravanja kazne

2. USLOVNI OTPUST U DOMAĆEM ZAKONODAVSTVU

U Srbiji, uslovni otpust je uveden 1869. godine Zakonom o uslovnom otpuštanju krivaca iz kaznionica, samo dvanaest godina nakon prvog formalnog uvođenja u Engleskoj i znatno ranije u odnosu na mnoge druge evropske zemlje. Iako je kritikovan kao sredstvo koje umanjuje težinu krivične presude, a uslovi za opoziv su postavljeni veoma široko, beleži se da je u periodu od 1883. do 1885. godine uslovni otpust bio dodeljen u 784 slučaja, sa samo 12 slučajeva opoziva.

U to vreme, uslovni otpust je bio primenjivan na relativno mali broj slučajeva, ali ipak je predstavljao korak ka progresivnom sistemu izvršenja kazne zatvora. Iako su postojale kritike i zabrinutost zbog širih uslova za opoziv, broj slučajeva opoziva uslovnog otpusta bio je relativno nizak u poređenju sa ukupnim brojem dodeljenih uslovnih otpusta.

Ovo pokazuje da je ideja uslovnog otpusta postojala u srpskom pravnom sistemu veoma rano i da je bila primenjivana u određenom obimu. Od tada, sistem uslovnog otpusta i njegovi uslovi su se menjali i unapređivali u skladu sa razvojem zakonodavstva i pravnih normi. (Pavlović M., 2007, str. 88)

Zakonom o izvršavanju kazni lišenja slobode iz 1929. godine, u Srbiji je uveden irski progresivni sistem izvršenja kazni. Ovaj sistem je predvideo uslovni otpust kao četvrtu fazu izvršenja zatvorske kazne. Uslovni otpust u ovoj fazi se dodeljivao samo manjem broju osuđenih lica, svega jednoj četvrtini ili petini od ukupnog broja zatvorenika.

Irski progresivni sistem podrazumeva postepeno napredovanje osuđenika kroz različite faze izvršenja kazne, uz pružanje prilika za rehabilitaciju i pripremu za povratak u društvo. Uslovni otpust je bio poslednja faza tog procesa, koja je omogućavala odabranim osuđenicima da budu pušteni na slobodu pod određenim uslovima.

Uvođenje ovog sistema imalo je za cilj da pruži mogućnost osuđenicima da se poprave tokom izdržavanja kazne i da se pripreme za povratak u društvo. Uslovni otpust je bio rezervisan za one osuđenike koji su pokazali dobru volju za promenom, ispunili određene uslove i smatrani su manje opasnim za društvo.

Ovaj zakon je predstavljao značajan korak ka humanizaciji izvršenja kazni lišenja slobode i pružanju prilika za resocijalizaciju osuđenika. (Ilić Z. Jovanović G., 2011, str. 217)

Nakon Drugog svetskog rata, uslovi izdržavanja kazne zatvora u Srbiji su prošli kroz postepene promene koje su imale za cilj povećanje prava i pogodnosti za zatvorenike, kao i humanizaciju postupanja prema njima. U tom periodu su uvedene određene forme uslovnog otpusta.

Jedna od formi uslovnog otpusta bila je diskreciono uslovno otpuštanje, koje se odobravalo nakon izdržane polovine kazne i u zavisnosti od ponašanja i postignutog stepena prevaspitanja osuđenika. Odluku o diskrecionom uslovnom otpustu donosila je komisija za uslovni otpust pri republičkom organu uprave.

Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija od 1961. godine uvedena je i forma fakultativnog automatskog uslovnog otpusta. Prema ovom zakonu, osuđenik bi bio uslovno otpušten mesec dana pre isteka kazne, pod uslovom da je izdržao tri četvrtine kazne i da se dobro vladao. Odluku o ovom obliku uslovnog otpusta donosio je upravnik zatvora.

Broj uslovno otpuštenih lica je postepeno rastao tokom godina. Prema dostupnim podacima, procenat uslovno otpuštenih lica je iznosio 21,2% u 1954. godini, 43% u 1960. godini, i dostigao je 52,6% u 1972. godini. Ovo ukazuje na veću primenu uslovnog otpusta kao oblika izvršenja kazne zatvora u tom periodu.

Godine 2001. došlo je do promene u nadležnosti za donošenje konačne odluke o uslovnom otpustu u Srbiji. Komisija za uslovni otpust pri Ministarstvu pravde više nije bila nadležna za tu odluku, već je ta nadležnost prenet na sudove koji su doneli odluku o kazni zatvora u prvom stepenu. Ovo znači da su sudovi postali odgovorni za donošenje odluka o uslovnom otpustu.

Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija iz 2005. godine ukinut je fakultativni automatski otpust koji je donosio upravnik zatvora. Međutim, istovremeno je uvedeno prevremeno otpuštanje, koje je donosio direktor Uprave za izvršenje zavodskih sankcija na predlog upravnika zatvora. Prevremeno otpuštanje je moglo da se desi najranije tri meseca pre isteka kazne, pod uslovom da je osuđenik izdržao devet desetina kazne, da se dobro vladao i da nije dobio uslovni otpust.

Ove promene su dovele do prenosa nadležnosti za donošenje odluka o uslovnom otpustu sa administrativnog organa na sudove, kao i do uvođenja novog koncepta prevremenog otpuštanja pod nadležnošću Uprave za izvršenje zavodskih sankcija.

U 2009. godini, izmenama u materijalnom krivičnom zakonodavstvu, došlo je do restriktivnijeg normiranja uslovnog otpusta u Srbiji. Sada se zahteva da osuđenik izdrži dve trećine kazne, uz uslov da se dobro vlada i pokazuje znake popravljivanja, kako bi bio kvalifikovan za uslovno otpuštanje. Međutim, osuđenik koji je pokušao bekstvo ili je pobeo iz zatvora tokom izdržavanja kazne više ne može biti uslovno otpušten.

Kao rezultat ovih zakonskih promena, uslovno otpuštanje se sve ređe primenjuje u praksi. Samo nešto više od jedne četvrtine podnetih molbi za uslovno otpuštanje rezultira odlukom suda o dodeljivanju uslovnog otpusta. Restriktivnija pravila su dovela do smanjenja broja uslovnih otpuštanja, a veći broj osuđenika ostaje u zatvoru do izdržavanja većeg dela svoje kazne pre nego što postanu kandidati za uslovno otpuštanje. (Ilić Z., Jovanović G., 2011, str. 222)

2.1 Noviji pristupi uslovnom otpustu

Godine 2012. uvode se značajne novine u pogledu uslovnog otpusta. Za pretežan broj krivičnih dela predviđa se obavezni, mandatorni uslovni otpust umesto fakultativnog, diskrecionog ukoliko su ispunjeni uslovi predviđeni zakonom.

Fakultativni uslovni otpust zadržan je ukoliko se radi o kazni zatvora od 30 do 40 godina, kazni za krivična dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom, zatim za krivična dela protiv polne slobode, krivično delo nasilja u porodici, krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga, krivična dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti Srbije, krivično delo primanja mita i krivično delo davanja mita.

U Srbiji, uslovni otpust je fakultativan i za osuđena lica koja su podvrgnuta postupcima vođenim prema Zakonu o organizaciji nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih teških krivičnih dela. Takođe, fakultativni uslovni otpust se primenjuje i na lica koja su više od tri puta pravosnažno osuđena na bezuslovnu kaznu zatvora.

U ovim slučajevima, sud ima diskreciono pravo da odlučuje o uslovnom otpustu, uzimajući u obzir sve relevantne okolnosti svakog pojedinačnog slučaja. Odluka se donosi na osnovu procene sudija o ispunjenosti uslova za uslovni otpust, kao i o opasnosti koju bi otpuštanje moglo predstavljati po društvo.

Normirani modeli uslovnog otpusta su dizajnirani u skladu sa svrhom i ciljevima koje ova mera treba da ostvari u svrhu uspešne resocijalizacije osuđenika i smanjenja recidivizma. Svrha uslovnog otpusta može se različito definisati, ali u osnovi obuhvata nekoliko elemenata.

Prvo, uslovni otpust može biti tretiran kao sredstvo uspešne resocijalizacije osuđenika. Otpuštanje pod uslovom pruža osuđenicima priliku da se reintegrišu u društvo, stiču veštine, zaposle se i uspostave stabilan život izvan zatvora.

Drugo, uslovni otpust može biti posmatran kao nagrada za dobro vladanje tokom izvršenja kazne. Osuđenici koji su pokazali pozitivno ponašanje, učestvovali u rehabilitacionim programima i ispunili određene uslove mogu biti nagrađeni uslovnim otpustom kao podsticaj za dalje angažovanje i usmeravanje ka pozitivnim promenama.

Treće, uslovni otpust može služiti kao stimulacija za aktivno učešće osuđenika u tretmanu. Kroz uslovni otpust, osuđenicima se pruža mogućnost da se angažuju u programima i aktivnostima koji im pomažu u samopromeni i prevenciji novog prestupništva.

Uslovni otpust može biti smatran mehanizmom za doslednu primenu individualizacije kazne, gde se kazna prilagođava specifičnim okolnostima svakog osuđenika, uzimajući u obzir faktore kao što su rizik za recidivizam, napredak u resocijalizaciji i ispunjenje postavljenih ciljeva.

Takođe, uslovni otpust može pružiti mogućnost korekcije izrečene kazne. Ako osuđenik uspešno ispunjava uslove uslovnog otpusta, kazna se može delimično ili potpuno prekinuti, omogućavajući osuđeniku da ranije napusti zatvor.

Konačno, uslovni otpust može biti i nagrada za uloženi napor u pravcu samopromene. Osuđenici koji su pokazali istrajnost, angažman i želju za promenom mogu biti nagrađeni uslovnim otpustom kao priznanje za njihove napore.

Svi ovi elementi čine normirane modele uslovnog otpusta kojima se teži postizanju rehabilitacije, smanjenju recidivizma i postizanju pozitivnih ishoda za osuđenike i društvo u celini.

U domaćoj penološkoj teoriji i praksi postoji različito mišljenje o pravnoj prirodi uslovnog otpusta i organizaciji organa nadležnih za donošenje odluka o uslovnom otpustu. Dok neki zagovaraju penološko tumačenje i posebnu komisiju kao organ nadležan za odlučivanje, postojeća rešenja su usklađena sa predviđenim modelima uslovnog otpuštanja i evropskom praksom.

Međutim, postoji značajan problem u vezi sa kompatibilnošću procene ispunjenosti materijalnih uslova za dodelu uslovnog otpusta između penalnih ustanova i nadležnih sudova. Ovo dovodi do suženih mogućnosti za dobijanje uslovnog otpusta kod osoba osuđenih na kratke kazne zatvora, posebno zbog relativno dugog trajanja sudskog postupka u kojem se odlučuje o uslovnom otpustu. Ovo se dodatno pogoršava činjenicom da primena prevremenog otpuštanja ne rešava ovaj problem.

Ovi faktori ukazuju na sadržinske probleme u procesu donošenja odluka o uslovnom otpustu. Potrebno je raditi na poboljšanju usklađenosti procena između penalnih ustanova i sudova, kako bi se osiguralo pravično i dosledno odlučivanje o uslovnom otpustu.

U kontekstu uvođenja obaveznog uslovnog otpusta za većinu krivičnih dela, često se deklarativno procenjuje ispunjenost uslova za uslovno otpuštanje. Međutim, većina uslovno otpuštenih lica ima potrebu za socijalnom i psihološkom podrškom, čak i kada nema potrebe za dodatnom kontrolom i nadzorom. Ova pitanja supervizije, nadzora, pomoći i kontrole uslovno otpuštenih lica su do sada bila zanemarena.

Zakon o probaciji u izvršenju vanzavodskih sankcija i mera ima za cilj da odgovori na ove potrebe i uspostavi i organizuje probacionu službu u Srbiji. Ovaj zakon posebno normira nadzor nad izvršenjem mera koje su određene uz uslovni otpust. Osnovna svrha ovog zakona je da obezbedi podršku, nadzor i kontrolu uslovno otpuštenih lica, kako bi se osigurala uspešna reintegracija i sprečilo ponovno kršenje zakona.

Zakon odgovora na potrebe supervizije i nadzora nad uslovno otpuštenim licima, pružajući im neophodnu pomoć i podršku, kako bi se smanjio rizik od ponovnog kršenja zakona i osigurala njihova uspešna reintegracija u društvo.

Zakonom o krivičnom postupku iz 2014. godine propisano je da u slučaju usvajanja molbe i dodele uslovnog otpusta, veći sud može osuđenom odrediti da za vreme uslovnog otpusta bude pod elektronskim nadzorom. Ovo znači da osuđeni mora nositi uređaj za praćenje kako bi se pratio i kontrolisao njegov boravak i kretanje.

Nakon izmena Krivičnog zakonika iz 2016. godine, uslov za dodelu uslovnog otpusta je promenjen. Sada postoji zabrana uslovnog otpusta za osuđenog koji je dva puta kažnjen za

teže disciplinske prekršaje. Ovo ograničenje ima za cilj da se onemogući uslovno otpuštanje za osuđene koji su pokazali nedisciplinovano ponašanje tokom izdržavanja kazne.

Paralelno s tim, uvedena je i mogućnost da se osuđenom, uz uslovni otpust, odredi da tokom trajanja uslovnog otpusta ispuni određene obaveze koje se primenjuju kod izricanja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom. Ovo znači da osuđeni može biti dužan da se pridržava određenih pravila, redovno se javlja nadležnim organima ili izvršava druge zadatke kako bi se obezbedio njegov uspešan povratak u društvo i sprečilo ponavljanje krivičnih dela.

Ove promene u zakonodavstvu imaju za cilj unapređenje sistema uslovnog otpusta, uključujući i nadzor i dodatne obaveze koje osuđeni može imati tokom uslovnog otpusta, kako bi se obezbedila sigurnost zajednice i olakšala reintegracija osuđenih lica. (KZRS, "Službeni glasnik RS, br. 94/2016, 35/2019)

Poslednje ismene i dopune zakona bile su 2019.godine. Izmene i dopune Krivičnog zakonika, koje su stupile na snagu 1. decembra 2019. godine, donose mogućnost izricanja doživotnog zatvora za najteža krivična dela i najteže oblike teških krivičnih dela. Takođe, izmenjene su odredbe koje se odnose na uslovni otpust u slučajevima kada je izrečena kazna doživotnog zatvora.

Prema novim odredbama, eliminisana je mogućnost dodele uslovnog otpusta za određena krivična dela koja su eksplicitno navedena, ukoliko je izrečena kazna doživotnog zatvora. Ta krivična dela obuhvataju:

- 1) Teško ubistvo deteta ili trudne žene (član 114, stav 1, tačka 9)
- 2) Silovanje koje je rezultiralo smrću žrtve ili je izvršeno nad detetom (član 178, stav 4)
- 3) Bludničenje nad nemoćnim licem koje je rezultiralo smrću nemoćnog lica ili je izvršeno nad detetom (član 179, stav 3)
- 4) Bludničenje sa detetom koje je rezultiralo smrću deteta (član 180, stav 3)
- 5) Seksualno zlostavljanje deteta od strane osobe koja je nastavnik, vaspitač, staratelj, usvojitelj, roditelj, očuh, maćeha ili drugo lice koje zloupotrebom položaja ili ovlašćenja vrši bludničenje ili bilo koji drugi oblik seksualnog zlostavljanja prema detetu, što dovodi do smrti deteta (član 181, stav 5)

U svim ostalim situacijama u kojima je izrečena kazna doživotnog zatvora, ostaje mogućnost uslovnog otpusta nakon izdržanih 27 godina kazne. Ove promene imaju za cilj da se oštrije kazne propišu za najteža krivična dela i da se onemogući uslovni otpust u slučajevima kada je izrečena kazna doživotnog zatvora za određena posebno teška krivična dela.

Postavlja se pitanje, da li zabrana uslovnog otpusta za taksativno navedena krivična dela, sa aspekta ljudskih prava, dovodi do nejednakog položaja građana pred zakonom. (Ilić V., 2019, str. 157)

Prema stavu Evropskog suda za ljudska prava, nije u skladu s ljudskim dostojanstvom lišiti nekoga slobode bez pokušaja rehabilitacije, što bi pružilo šansu za izlazak na slobodu. Osim

toga, ističe se da sve osobe koje se nalaze u zatvoru imaju pravo da budu obavешtene o tome šta treba da učine kako bi se razmotrilo puštanje na uslovnu slobodu, pod kojim uslovima i kada će se izvršiti revizija kazne.

Ovaj stav naglašava važnost rehabilitacije i mogućnosti izlaska osuđenika na uslovnu slobodu kao sredstvo za očuvanje ljudskog dostojanstva. Takođe, pruža se pravo osuđenima da budu informisani o procesu uslovnog otpusta, uključujući uslove koje trebaju ispuniti i kada će se ponovno razmotriti njihova kazna.

Ovim se stavlja naglasak na postizanje pravičnosti i humanog tretmana osuđenika, pružajući im mogućnost za rehabilitaciju i ponovno uključivanje u društvo, što je u skladu s principima Evropskog suda za ljudska prava. (Ilić V., 2019, str. 159-160)

Prema međunarodnim standardima, svi osuđenici, uključujući one koji su osuđeni na kaznu doživotnog zatvora, ne bi trebali biti lišeni mogućnosti uslovnog otpusta. U tom kontekstu, rehabilitacija i eventualno uslovno otpuštanje osoba osuđenih na kaznu doživotnog zatvora ne predstavljaju obavezu, već mogućnost. Ako nisu ispunjeni uslovi za uslovno otpuštanje i svrha kažnjavanja, opravdano je da osoba ostane u izvršenju kazne.

Ova perspektiva naglašava da čak i za osobe osuđene na kaznu doživotnog zatvora, treba pružiti mogućnost rehabilitacije i eventualnog povratka u društvo, pod odgovarajućim uslovima. Međutim, odluka o uslovnom otpustu mora biti donesena uzimajući u obzir ciljeve kažnjavanja, kao i sigurnost društva. Ukoliko osoba ne ispunjava uslove ili postoji rizik po društvo, može biti opravdano da ostane u izvršenju kazne doživotnog zatvora.

Ovaj pristup ima za cilj postizanje ravnoteže između pružanja prilike za rehabilitaciju osuđenima, a istovremeno osigurava sigurnost društva i ispunjavanje svrhe kažnjavanja.

Uvođenjem kazne doživotnog zatvora bez mogućnosti uslovnog otpusta, zakonodavac se donekle vraća retributivnom pristupu u kažnjavanju, koji se zasniva na zastrašivanju, izolaciji i odmazdi. Međutim, u Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija navodi se da izvršenjem krivičnih sankcija ostvaruje njihova opšta i individualna svrha u cilju uspešne reintegracije osuđenih u društvo.

Ova definisana svrha izvršenja krivičnih sankcija nije u skladu s postojanjem kazne doživotnog zatvora bez mogućnosti uslovnog otpusta. Zakonodavac ne propisuje ni svrhu izvršenja kazne doživotnog zatvora, sa i bez mogućnosti uslovnog otpusta. Istovremeno, uvodeći ovu kaznu, proširuje se svrha kažnjavanja, koja se odnosi na ostvarivanje pravednosti i srazmernosti između počinjenog dela i težine sankcije.

Ovakvo stanje stvara pitanje svrhe kazne doživotnog zatvora bez mogućnosti uslovnog otpusta. Nedostatak mogućnosti rehabilitacije i povratka osuđenika u društvo nije u skladu sa ciljem uspešne reintegracije. Ova situacija otvara prostor za dalju raspravu o prikladnosti i efikasnosti ove vrste kazne, kao i potrebi za jasnom definicijom svrhe izvršenja kazni doživotnog zatvora. (KЗРС, „Службени гласник РС“, бр. 35/19, чл. 42)

2.2 Postupak za puštanje na uslovni otpust

Institut uslovnog otpusta, sam pojam, zakonski uslovi i njegovo opozivanje, regulisani su Krivičnim zakonikom, dok je postupak odlučivanja o molbi za uslovni otpust regulisan Zakonikom o krivičnom postupku.

Postupak za puštanje na uslovni otpust pokreće se podnošenjem molbe sudu koji je izrekao kaznu zatvora koju osuđeni izdržava. Nakon prijema molbe, vanpretresno veće, koje je nadležno prema članu 21, stav 4 Zakonika o krivičnom postupku, vrši prethodna ispitivanja radi donošenja odluke o molbi.

Prethodna ispitivanja obuhvataju proveru da li je molbu podnelo ovlašćeno lice, da li je osuđeni izdržao najmanje dve trećine izrečene kazne zatvora, kao i da li je osuđeni pokušao bekstvo ili je pobjegao iz zavoda tokom izdržavanja kazne zatvora. Ako se utvrdi da ovi prethodni uslovi nisu ispunjeni, veće će odbaciti molbu rešenjem.

Na primer, ukoliko molbu za uslovni otpust podnese supruga osuđenog, sud će je odbaciti jer supruga nije ovlašćeno lice za podnošenje takve molbe. To znači da samo određene osobe, koje su zakonom ovlašćene, mogu podneti molbu za uslovni otpust u ime osuđenog.

Odluka o molbi za uslovni otpust donosi se na osnovu ispunjenja uslova propisanih zakonom, a postupak ima za cilj razmatranje mogućnosti da osuđeni bude pušten na uslovni otpust uz odgovarajuće uslove i nadzor.

Nakon što sud ne odbaci molbu za uslovni otpust, zatražiće izveštaj od zavoda u kojem osuđeni izdržava kaznu o njegovom vladanju i ponašanju tokom izdržavanja kazne. Veće ima pravo da zatraži dopunu izveštaja od zavoda ukoliko su mu potrebne dodatne informacije, ako zavod nije dostavio sve potrebne informacije za odlučivanje ili ukoliko smatra da izveštaj nije potpuno jasan.

U situaciji kada osuđeni izdržava kaznu zatvora u prostorijama u kojima stanuje, sud će izveštaj zatražiti od nadležnog poverenika preko Uprave za izvršenje alternativnih sankcija. Ovaj izveštaj će sadržati informacije o vladanju i ponašanju osuđenog tokom izvršenja kazne.

Izveštaji koje sud dobija od zavoda ili poverenika pružaju relevantne informacije o ponašanju osuđenog tokom izdržavanja kazne zatvora. Na osnovu tih izveštaja sud će proceniti da li osuđeni ispunjava uslove za uslovni otpust i doneti odluku u skladu s tim.

Predsednik veća zakazuje ročište naredbom kojom određuje datum, vreme i mesto održavanja ročišta za odlučivanje o molbi za uslovni otpust. Na ročište se pozivaju osuđeni, ako se smatra da je njegovo prisustvo potrebno, branilac ukoliko ga osuđeni ima, javni tužilac koji postupa pred sudom koji odlučuje o molbi, i predstavnik zavoda u kojem osuđeni izdržava kaznu zatvora, ukoliko je izveštaj o osuđenom pozitivan.

U pozivu će se branilac upozoriti da će se ročište održati čak i ako ne prisustvuje. Predstavnik zavoda, iako je izveštaj pozitivan, ne mora biti prisutan na ročištu ukoliko je uredno pozvan i izveštaj je jasno i potpuno obrazložen. Međutim, ukoliko izveštaj nije dovoljno jasan ili nije potpun, predstavnik zavoda mora biti prisutan na ročištu.

Poziv za ročište mora biti dostavljen ranije navedenim osobama najmanje osam dana pre održavanja ročišta. Takođe, sud mora voditi računa o sastavu veća koje će odlučivati o molbi, budući da prethodno postupanje sudije u tom predmetu predstavlja razlog za obavezno izuzeće sudije prilikom odlučivanja o uslovnom otpustu, u skladu sa članom 37 stava 1 tačke 4 Zakonika o krivičnom postupku koji propisuje razloge za izuzeće sudije. (Dimovski D.T., Popović I., 2017, str. 51)

Na ročištu za odlučivanje o molbi za uslovni otpust, branilac osuđenog prvi iznosi razloge za uslovni otpust koji su navedeni u molbi. U slučaju da branilac nije prisutan, predsednik veća će ukratko izložiti razloge za podnošenje molbe.

Važno je napomenuti da u postupku odlučivanja o molbi za uslovni otpust odbrana osuđenog nije obavezna, što znači da se postupak može voditi i bez prisustva branioca, bez obzira na uslove koji bi obavezivali prisustvo branioca.

Na ročištu za odlučivanje o molbi za uslovni otpust, ukoliko osuđeni prisustvuje, predsednik veća će uzeti njegovu izjavu. Nakon toga, poziva se javni tužilac da se izjasni o molbi osuđenog. Ukoliko je pozvan i predstavnik zavoda u kojem osuđeni izdržava kaznu zatvora, predsednik veća će ispitati predstavnika o vladanju osuđenog tokom izdržavanja kazne, izvršavanju radnih obaveza u skladu s radnom sposobnošću osuđenog, kao i o drugim okolnostima koje bi ukazivale na postizanje svrhe kažnjavanja.

Nakon toga, predsednik veća će pitati prisutna lica da li imaju pitanja za predstavnika zavoda. Ukoliko se tokom ročišta ustanovi da neka okolnost nije dovoljno razjašnjena, sud ima pravo i trebalo bi da, ili po službenoj dužnosti ili na predlog drugih lica, zatraži dopunu izveštaja i odloži ročište dok se ne pribave potrebne informacije.

Nakon okončanja ročišta, veće odmah donosi rešenje kojim odbija ili usvaja molbu za puštanje na uslovni otpust. Prilikom odlučivanja o molbi, veće uzima u obzir neke dodatne uslove. To uključuje procenu rizika osuđenog, kao što je procena rizičnog ponašanja i mogućnosti ponovnog izvršenja krivičnog dela. Takođe, veće ocenjuje uspešnost osuđenog u izvršavanju programa postupanja, što uključuje ispunjenost opštih i individualnih ciljeva.

Pored toga, veće uzima u obzir i raniju osuđivanost osuđenog, životne okolnosti koje utiču na njega i očekivano delovanje uslovnog otpusta na njega. U samom rešenju o uslovnom otpustu, veće može naložiti osuđenom da ispuni određene obaveze propisane krivičnim zakonom. Takođe, veće ima mogućnost da odluči da osuđeni bude pod elektronskim nadzorom tokom perioda uslovnog otpusta.

Ove dodatne uslove veće uzima u obzir kako bi donelo informisano i sveobuhvatno rešenje o molbi za uslovni otpust, vodeći računa o bezbednosti društva i postizanju svrhe kažnjavanja.

Rešenje o uslovnom otpustu se dostavlja osuđenom i njegovom braniocu, javnom tužiocu, zavodu u kojem osuđeni izdržava kaznu, sudu koji je osuđenog uputio na izdržavanje kazne, sudiji za izvršenje krivičnih sankcija nadležnom prema prebivalištu osuđenog, organu policije, povereniku iz organa uprave nadležnog za izvršenje krivičnih sankcija i centru za socijalni rad prema prebivalištu osuđenog. Javni tužilac, osuđeni i njegov branilac protiv rešenja mogu izjaviti žalbu u roku od tri dana od prijema rešenja. O žalbi odlučuje neposredno viši sud.

Sud je dužan da odlučuje o svakoj podnetoj molbi za uslovno otpuštanje, jer propuštanje nadležnog suda da odluči o molbi može dovesti do povrede prava na pristup sudu i prava na pravično suđenje, što je zajemčeno članom 32 stavom 1 Ustava Republike Srbije.

Ovaj princip proizlazi iz osnovnih pravnih načela i garantuje svakom osuđenom pravo da njegova molba za uslovno otpuštanje bude saslušana i odlučena od strane suda. Propust suda da pruži pravično suđenje i odluči o molbi za uslovni otpust mogao bi dovesti do povrede prava osuđenog na pristup sudu, jer bi mu bila uskraćena prilika da iznese svoje argumente i traži odgovarajuće pravno rešenje.

Ovo pravo osigurava da svaki osuđeni ima mogućnost da se suoči s pravdom i da mu se pruži pravična prilika za uslovno otpuštanje, u skladu s propisanim uslovima i zakonodavstvom. Odluka suda o molbi za uslovni otpust treba biti obrazložena i donesena na temelju relevantnih činjenica i pravnih normi, čime se osigurava da se pravičnost postigne u svakom pojedinačnom slučaju.

Važno je napomenuti odredbu člana 47 stava 2 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, koja propisuje da je zavod dužan da sudu u svom izveštaju pruži mišljenje o stepenu ispunjenosti programa postupanja i opravdanosti uslovnog otpusta u postupku odlučivanja o uslovnom otpustu.

Ova odredba naglašava važnost uloge zavoda u procesu donošenja odluke o uslovnom otpustu. Zavod treba da pripremi detaljan izveštaj koji će obuhvatiti informacije o tome u kojoj meri je osuđeni ispunio postavljene ciljeve programa postupanja i da iznese svoje mišljenje o opravdanosti uslovnog otpusta.

Kako bi se osiguralo poštovanje ove odredbe, sud prilikom traženja izveštaja od zavoda treba da naglasi da zavod ima obavezu da postupi u skladu s članom 47 stava 2 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija. Time se osigurava da sud dobije sve relevantne informacije i stručno mišljenje zavoda prilikom donošenja odluke o uslovnom otpustu, što doprinosi pravičnom i celovitom procesu odlučivanja. (Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, „Sl. glasnik RS“, br. 55/2014, 35/2019)

Prema odredbama Zakona o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima, lice osuđeno za krivična dela iz člana 3 tog zakona ne može biti uslovno otpušteno. Član 3 ovog zakona obuhvata određena krivična dela koja su izvršena prema maloletnim licima, kao što su silovanje, obljava nad nemoćnim licem, obljava sa detetom, obljava zloupotrebom položaja, nedozvoljene polne radnje, podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa, posredovanje u vršenju prostitucije, prikazivanje,

pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju, navođenje maloletnog lica na prisustvovanje polnim radnjama, kao i iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu.

Ova odredba ima za cilj očuvanje zaštite maloletnih lica od seksualnog zlostavljanja i sprečavanje mogućnosti da osobe osuđene za ova krivična dela budu uslovno otpuštene. Time se šalje snažna poruka o ozbiljnosti takvih krivičnih dela i brizi društva za zaštitu maloletnih lica od seksualnog nasilja.

Važno je da sud pri donošenju odluke o uslovnom otpustu uvaži ove odredbe i da osobe osuđene za ova krivična dela ne budu obuhvaćene mogućnošću uslovnog otpusta, jer je cilj kazne u ovim slučajevima prevencija, zaštita žrtava i smanjenje rizika od ponavljanja takvih dela.

Prilikom odlučivanja o molbi za uslovni otpust, sud mora posebno uzeti u obzir status maloletnih lica, kao što je propisano u Zakonu o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica. Prema članu 144 ovog zakona, molbu za uslovni otpust podnetu od strane lica koje je bilo osuđeno na kaznu maloletničkog zatvora razmatra veće za maloletnike suda koji je donio prvostepenu presudu. (Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, "Službeni glasnik RS", br. 85/2005)

Veće za maloletnike sastoji se od sudija koji su stekli posebna znanja iz oblasti prava deteta i prestupništva mladih. Ova odredba ima za cilj obezbeđivanje adekvatne zaštite i pravičnog postupanja prema maloletnim licima prilikom odlučivanja o uslovnom otpustu. Sudije sa specifičnim znanjima iz oblasti prava deteta i prestupništva mladih imaju bolji uvid u potrebe, karakteristike i rizike povezane s maloletnim licima, te su stoga najprikladnije da odlučuju o njihovim molbama za uslovni otpust.

Ova odredba osigurava da se maloletnim licima pruži pravičan tretman, uzimajući u obzir njihovu specifičnu situaciju, zrelost, rehabilitacione potrebe i ciljeve. Time se štiti njihovo pravo na pravično suđenje i pravilnu primenu uslovnog otpusta u skladu s njihovim razvojnim potrebama i najboljim interesima deteta.

2.3 Zabrana uslovnog otpusta u zakonodavstvu Srbije

Kada je reč o uslovnom otpustu kod doživotnog zatvora, KZ (Krivičnog zakonika) je predvideo dva režima. Načelno, osuđeni kome je izrečen doživotni zatvor stiče pravo na uslovni otpust nakon izdržanih 27 godina zatvora (član 46 stav 2 alineja prava). U ovom slučaju, reč je o fakultativnom uslovnom otpustu, 32 jer je predviđeno da „sud može“ uslovno otpustiti osuđenog na kaznu doživotnog zatvora pod uslovima koji su predviđeni u članu 46 stav 1 KZ.

Da bi došlo do uslovnog otpuštanja u situaciji kada je osuđeni osuđen na doživotni zatvor, osuđeni mora pokazati znake popravljivanja tokom izdržavanja kazne i može se očekivati da će se dobro ponašati na slobodi, posebno da neće počinuti novo krivično delo tokom trajanja uslovnog otpusta, koji za doživotni zatvor traje petnaest godina od dana uslovnog otpuštanja, prema članu 47 stav 7 Krivičnog zakonika.

Prilikom procene da li će osuđeni biti uslovno otpušten, sud uzima u obzir nekoliko faktora, uključujući:

Vladanje osuđenog tokom izdržavanja kazne - Sud će analizirati kako se osuđeni ponašao tokom izdržavanja kazne zatvora. Ako je osuđeni pokazao dobro vladanje, to će biti pozitivan faktor prilikom odlučivanja o uslovnom otpustu.

Izvršavanje radnih obaveza - Sud će ocenjivati kako je osuđeni ispunjavao svoje radne obaveze u zatvoru u skladu sa svojom radnom sposobnošću. Ako je osuđeni redovno obavljao svoje radne zadatke, to može biti olakšavajuća okolnost za uslovno otpuštanje.

Druge okolnosti - Sud će razmotriti i druge okolnosti koje ukazuju na to da osuđeni neće počinuti novo krivično delo tokom trajanja uslovnog otpusta. Ove okolnosti mogu obuhvatati rehabilitaciju osuđenog, prisustvo podrške u zajednici, program rehabilitacije ili obrazovne programe koje je osuđeni uspešno završio tokom izdržavanja kazne.

Odluka o uslovnom otpustu donosi se na osnovu sveobuhvatne procene svih ovih faktora, pri čemu sud ima za cilj osigurati da je osuđeni sposoban da se reintegriše u društvo i da se pridržava zakona nakon puštanja na slobodu.

U slučaju određenih teških krivičnih dela, postoji zabrana uslovnog otpusta prema članu 46 stav 5 Krivičnog zakonika. Ta krivična dela obuhvataju:

- 1) Teško ubistvo (član 114 stav 1 tačka 9)
- 2) Silovanje (član 178 stav 4)
- 3) Obljebu nad nemoćnim licem (član 179 stav 3)
- 4) Obljebu sa detetom (član 180 stav 3)
- 5) Obljebu zloupotrebom položaja (član 181 stav 5)

Zabrana uslovnog otpusta u ovom slučaju ne odnosi se na određenu trajanje kazne, već na samu prirodu krivičnog dela za koje je osoba osuđena. Ovo znači da osoba kojoj je izrečena kazna doživotnog zatvora za neko od navedenih krivičnih dela automatski podleže zabrani uslovnog otpusta. (Ilić G., 2019, str. 126)

Ova zabrana ima za cilj da osigura da osuđenici koji su počinili teška krivična dela koja su navedena ne budu uslovno otpušteni, bez obzira na vreme koje su već proveli u zatvoru ili na njihovo ponašanje tokom izdržavanja kazne.

U srpskom pravu postoje relativna i apsolutna zabrana uslovnog otpusta.

Relativna zabrana uslovnog otpusta odnosi se na osuđene koji su tokom izdržavanja kazne dva puta kažnjavani za teže disciplinske prestupe i kojima su oduzete dodeljene pogodnosti. Ova zabrana je uvedena izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2012. godine, a potom i izmenama iz 2016. godine.

To znači da ako osuđeni tokom izdržavanja kazne počini dva teža disciplinska prestupa i izgubi privilegije koje su mu bile dodeljene, on ne može biti uslovno otpušten.

Ova relativna zabrana ima za cilj da se osigura da osuđenici koji nisu pokazali dovoljno disciplinske odgovornosti i koji su prekršili propise zatvorskog sistema ne budu uslovno otpušteni.

Važno je napomenuti da ova relativna zabrana ne važi za osuđene na doživotni zatvor.

Disciplinske mere izrečene za teže disciplinske prestupe brišu se iz evidencije disciplinskih mera u roku od tri godine, ukoliko osuđenom u tom periodu nije izrečena nova disciplinska mera.

Ovo znači da ako osuđeni nije kažnjen novim težim disciplinskim prestupom u periodu od tri godine od izricanja prvih disciplinskih mera, te prve mere će se izbrisati iz evidencije. Ukoliko se ne izrekne nova disciplinska mera, osuđeni će se tretirati kao da nije prekršio disciplinska pravila.

Ova odredba ima za cilj pružanje mogućnosti osuđenima da poprave svoje ponašanje tokom izdržavanja kazne i da im se pruži šansa za uslovni otpust, ukoliko su ispunjeni ostali uslovi. (Drakić D., Milić I., 2019, str. 407) Brisanjem disciplinske mere, osuđeno lice „izlazi“ iz režima zabrane uslovnog otpusta. Zbog toga je ova zabrana relativna. (Milić I., 2020, str. 371) Apsolutna zabrana uslovnog otpusta uvedena je pomenutim Marijinim zakonom iz 2013. godine. Prema članu 5 stav 2 ovog Zakona lica osuđena za krivična dela koja potpadaju pod njegov režim ne mogu se uslovno otpustiti. U ovom slučaju se zabrana vezuje za vrstu krivičnog dela na koju je učinilac osuđen. Zabrana je apsolutna, jer ova lica nikako ne mogu „izaći“ iz režima zabrane, tako da ona moraju u celosti izdržati kaznu. (Milić I., 2020, str. 371).

U slučaju kada je neko lice osuđeno za više krivičnih dela u sticaju, od kojih jedno povlači zabranu uslovnog otpusta, a druga ne povlače ovu zabranu, primenjuje se apsolutna zabrana uslovnog otpusta. To znači da osoba ne može biti uslovno otpuštena bez obzira na ostala krivična dela za koja nije izrečena zabrana uslovnog otpusta.

U primeru, ukoliko je izvršeno krivično delo silovanja maloletnika iz člana 178 stav 3 KZ, za koje je zabranjen uslovni otpust, i krivično delo ubistva iz člana 113 KZ, za koje je dozvoljen uslovni otpust, i ukoliko je izrečena jedinstvena kazna od 18 godina i 6 meseci, osoba će biti obuhvaćena apsolutnom zabranom uslovnog otpusta. Bez obzira na to što za krivično delo ubistva postoji mogućnost uslovnog otpusta, prisustvo zabrane uslovnog otpusta za krivično delo silovanja maloletnika automatski onemogućava uslovno otpuštanje.

U ovom slučaju, osoba će morati izdržati celokupnu izrečenu kaznu od 18 godina i 6 meseci, bez mogućnosti uslovnog otpusta.

U srpskom pravu, osuđeni na doživotni zatvor bez mogućnosti uslovnog otpusta mogu biti obuhvaćeni aktima amnestije i pomilovanja. Međutim, važno je napomenuti da ovi akti političke milosti ne predstavljaju garanciju za smanjenje kazne doživotnog zatvora. To znači da iako postoji mogućnost da takvi osuđeni budu pušteni na slobodu putem amnestije ili pomilovanja, ovi instituti ne ispunjavaju zahteve iz člana 3 Evropske konvencije u skladu s tumačenjima Evropskog suda za ljudska prava.

Drugim rečima, pomilovanje koje se sprovodi u Srbiji ne zadovoljava ni faktičke ni pravne uslove za smanjenje doživotnog zatvora, kako to zahteva Evropska konvencija. Ovo tumačenje proizilazi iz prakse Evropskog suda za ljudska prava koji smatra da pomilovanje ne predstavlja adekvatan mehanizam za smanjenje doživotne kazne na način koji bi bio u skladu sa standardima Evropske konvencije.

U tom smislu, iako postoje mogućnosti za oslobađanje osuđenika na doživotni zatvor putem amnestije i pomilovanja, ovi akti političke milosti ne garantuju da će doći do smanjenja kazne doživotnog zatvora u skladu sa zahtevima Evropske konvencije. (Ilić G., 2019, str. 139)

2.4 Nadzor nad izvršenjem mera određenih uz uslovni otpust

Nadzor nad izvršenjem mera određenih uz uslovni otpust reguliše se Zakonom o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera. Uređeno je članom 44 ovog Zakona.

Član 44 propisuje obaveze i nadzor nad uslovno otpuštenim licem. Ako je sud o odluci o uslovnom otpustu odredio da je osuđeni dužan da ispuni jednu od sledećih obaveza, nadzor nad tim ispunjavanjem vrši Poverenička služba:

- 1) Javljanje organu nadležnom za izvršenje zaštitnog nadzora: Osuđeni je obavezan da se redovno javlja organu koji vrši zaštitni nadzor, kako bi bio praćen njegov napredak i pridržavanje uslova, uslovnog otpusta.
- 2) Osposobljavanje učinioca za određeno zanimanje: Osuđeni treba da se angažuje na osposobljavanju za određeno zanimanje koje mu može pomoći da se reintegrira u društvo i stekne radne veštine.
- 3) Prihvatanje zaposlenja koje odgovara sposobnostima učinioca: Osuđeni je dužan da prihvati zaposlenje koje je u skladu s njegovim sposobnostima i mogućnostima.
- 4) Uzdržavanje od posećivanja određenih mesta, lokala ili priredbi koje bi mogli biti prilika ili podsticaj za ponovno vršenje krivičnih dela: Osuđeni mora da se suzdržava

od posećivanja određenih mesta, lokala ili priredbi koje bi mogli negativno uticati na njegovo ponašanje i dovesti do ponovnog krivičnog dela.

- 5) Blagovremeno obaveštavanje o promeni mesta boravka, adrese ili radnog mesta: Osuđeni je obavezan da blagovremeno obavesti nadležne organe o svakoj promeni svog mesta boravka, adrese ili radnog mesta.
- 6) Uzdržavanje od upotrebe droga ili alkoholnih pića: Osuđeni mora da se suzdržava od upotrebe droga i alkohola, jer to može narušiti njegovo ponašanje i reintegraciju u društvo.
- 7) Posećivanje određenih profesionalnih i drugih savetovališta ili ustanova, i postupanje po njihovim uputstvima: Osuđeni može biti obavezan da posećuje određene profesionalne ili druge ustanove radi podrške, savetovanja ili terapije, te da se pridržava njihovih uputstava.
- 8) Ispunjenje drugih obaveza koje su predviđene krivičnopravnim odredbama: Sud može da odredi i druge obaveze koje su propisane zakonom i koje osuđeni treba da ispuni u cilju reintegracije i sprečavanja ponovnog krivičnog ponašanja.

Sud koji je doneo odluku o uslovnom otpustu i odredio ispunjavanje određenih obaveza, dužan je da tu odluku bez odlaganja dostavi Povereničkoj službi. Poverenička služba ima zadatak da prati osuđenog, nadgleda ispunjavanje obaveza i izveštava sud o njegovom napretku i pridržavanju uslova uslovnog otpusta.

2.5 Nadzor nad sprovođenjem obaveza

U zakonodavstvu Republike Srbije, nadzor nad uslovno otpuštenim licem sprovodi Poverenička služba, a ne Poverenik. Poverenička služba je zadužena za utvrđivanje i praćenje programa izvršenja uslovnog otpusta.

Poverenička služba ima važnu ulogu u nadzoru nad uslovno otpuštenim licima. Njen zadatak je da prati i procenjuje napredak osuđenog u ispunjavanju obaveza propisanih odlukom o uslovnom otpustu. Takođe, Poverenička služba pruža podršku uslovno otpuštenim licima u procesu reintegracije u društvo.

Pored toga, Poverenička služba je odgovorna za izradu programa izvršenja uslovnog otpusta za svakog uslovno otpuštenog osuđenika. Program izvršenja obuhvata određene korake, obaveze i aktivnosti koje osuđeni treba da preduzme kako bi se uspešno reintegrirao u

društvo. Ovaj program se prilagođava individualnim potrebama i karakteristikama svakog uslovno otpuštenog lica.

Poverenička služba takođe pruža stručnu podršku i savete uslovno otpuštenim licima, pomažući im da se prilagode novim uslovima i da uspešno ispunjavaju svoje obaveze. Ukratko, Poverenička služba ima ključnu ulogu u nadzoru, podršci i praćenju programa izvršenja uslovnog otpusta uslovno otpuštenih lica. (Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 45, “Službeni glasnik RS”, br. 55/2014, 87/2018)

2.6 Primena elektronskog nadzora

U situaciji kada sud donese odluku o uslovnom otpustu uz primenu elektronskog nadzora, određena su pravila i ograničenja vezana za trajanje elektronskog nadzora.

Prema zakonu, elektronski nadzor ne može trajati duže od jedne godine, niti duže od trajanja uslovnog otpusta. Ovo znači da elektronski nadzor ne može biti produžen preko tog perioda.

Kada je primenjen elektronski nadzor, primenjuju se odredbe zakona koje se odnose na izvršenje kazne zatvora bez napuštanja prostorija u kojima osuđeni stanuje sa elektronskim nadzorom. To podrazumeva da osuđeni ostaje u prostorijama u kojima stanuje, ali je pod nadzorom putem elektronskog uređaja koji prati njegovo kretanje i aktivnosti.

Elektronski nadzor ima za cilj kontrolu ponašanja osuđenog i osiguravanje da se pridržava propisanih obaveza tokom uslovnog otpusta. To može uključivati praćenje kretanja, poštovanje mera zabrane ili obaveze javljanja organu nadležnom za izvršenje zaštitnog nadzora. Poverenička služba je odgovorna za praćenje i nadzor nad uslovno otpuštenim licem koje je podvrgnuto elektronskom nadzoru

Važno je napomenuti da elektronski nadzor ne sme biti duži od jedne godine, niti duži od vremena trajanja uslovnog otpusta. Ova ograničenja su uvedena kako bi se osiguralo da elektronski nadzor ne postane preterano dugačak ili da se prekorači period uslovnog otpusta koji je određen sudskom odlukom. (Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 46, “Službeni glasnik RS”, br. 55/2014, 87/2018)

2.7 Dužnosti i prava poverenika

Nakon što osuđeni bude pušten na uslovni otpust, on je dužan da se odmah javi nadležnoj Povereničkoj kancelariji. Poverenik, sa svoje strane, ima određene obaveze u vezi sa izvršenjem odluke o uslovnom otpustu.

Nakon što Poverenik primi odluku o uslovnom otpustu, on uspostavlja kontakt sa službom tretmana u zavodu gde je osuđeni izdržavao kaznu zatvora i preduzima potrebne radnje za izvršenje odluke. Po potrebi, Poverenik uspostavlja saradnju sa porodicom osuđenog, policijom, ustanovama zdravstvene i socijalne zaštite, poslodavcem i drugim relevantnim institucijama, organizacijama i udruženjima.

U roku od osam dana od prijema odluke o uslovnom otpustu, Poverenik donosi program izvršenja uslovnog otpusta. Prilikom sastavljanja programa, Poverenik uzima u obzir već utvrđeni program pripreme za otpust zavoda u kojem je osuđeni izdržavao kaznu zatvora. Poverenik obaveštava osuđenog o programu izvršenja i upoznaje ga sa posledicama neizvršenja obaveza propisanih programom.

Nakon sastavljanja programa, Poverenik dostavlja program sudu koji je doneo odluku o uslovnom otpustu, kao i odgovarajućem organu, ustanovi, organizaciji koja će biti zadužena za nadzor i praćenje izvršenja programa.

Svrha ovih postupaka je obezbeđivanje praćenja i podrške uslovno otpuštenom licu u procesu reintegracije u društvo, kako bi se smanjio rizik od ponovnog vršenja krivičnih dela i omogućio uspešan povratak u društvenu sredinu. (Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 47, "Službeni glasnik RS", br. 55/2014, 87/2018)

2.8 Javljanje nadležnom organu

Da bi program izvršenja obaveza bio uspešno sproveden, osuđeni je dužan da se redovno javlja Povereniku prema određenom rasporedu. Poverenik određuje vreme, način i mesto na kojima osuđeni treba da se javlja.

Ovu obavezu javljanja osuđenog Povereniku može se realizovati na nekoliko načina. Na primer, osuđeni može biti obavezan da lično prisustvuje u prostorijama Povereničke kancelarije u određeno vreme, gde će se sastati sa Poverenikom ili drugim zaduženim službenicima. Takođe, moguće je da osuđeni treba da se javlja telefonski ili putem elektronske komunikacije, pružajući informacije o svom trenutnom stanju, aktivnostima i ispunjavanju obaveza iz programa.

Osim javljanja, osuđeni takođe može biti obavezan da redovno prisustvuje određenim savetovanjima, terapijama ili drugim profesionalnim sastancima ustanova ili organizacija koje su deo programa izvršenja.

Važno je da osuđeni pridržava sve smernice koje mu je Poverenik dao u vezi sa javljanjem, jer nepoštovanje ovih obaveza može imati ozbiljne posledice, uključujući mogućnost povratka u zatvor ili promene uslova otpusta.

Cilj ovih odredbi je osigurati da Poverenik ima redovne informacije o aktivnostima i napretku osuđenog, kako bi se pružila odgovarajuća podrška, nadzor i eventualno prilagođavanje programa izvršenja. Javljajući se u skladu sa određenim rasporedom, osuđeni pokazuje svoju spremnost za reintegraciju u društvo i poštovanje obaveza koje su mu postavljene kao deo uslovnog otpusta. (Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 48, "Službeni glasnik RS", br. 55/2014, 87/2018)

2.9 Osposobljavanje osuđenog za zanimanje

Kao deo programa izvršenja obaveza, osuđeni može biti dužan da redovno ili vanredno pohađa školu ili oblik stručnog osposobljavanja radi sticanja određenih veština.

Ova obaveza može se odnositi na različite vrste obrazovnih programa, u zavisnosti od potreba i sposobnosti osuđenog. Na primer, osuđeni može biti upućen na formalno obrazovanje u okviru osnovne ili srednje škole, kako bi završio nedovršeno obrazovanje ili stekao određeni stepen obrazovanja. Takođe, osuđeni može biti usmeren ka obrazovnim programima za sticanje određenih zanata ili veština koje bi mu pomogle u budućem zapošljavanju.

Osuđeni je dužan da redovno pohađa nastavu, učestvuje u obrazovnim aktivnostima, polaže ispite i postiže zadovoljavajuće rezultate. Takođe, može biti potrebno da osuđeni redovno izveštava Poverenika o svom napretku i aktivnostima vezanim za obrazovanje.

Cilj ove obaveze je omogućiti osuđenom sticanje novih znanja, veština i kvalifikacija koje će mu pomoći pri reintegraciji u društvo i pronalaženju zaposlenja nakon izlaska iz zatvora. Obrazovanje ima ključnu ulogu u rehabilitaciji osuđenika i smanjenju rizika od povratka u kriminalne aktivnosti.

Važno je da osuđeni pridržava sve obaveze vezane za školovanje i da se aktivno angažuje u procesu učenja. Nepoštovanje ove obaveze može dovesti do preispitivanja uslovnog otpusta i mogućeg povratka u zatvor.

2.10 Prihvatanje odgovarajućeg zaposlenja

Osuđeni, uz podršku Poverenika i Nacionalne službe za zapošljavanje, ima obavezu da aktivno učestvuje u procesu pronalaženja odgovarajućeg zaposlenja na tržištu rada.

U skladu sa programom izvršenja obaveza, osuđeni će biti uključen u različite aktivnosti koje imaju za cilj povezivanje sa poslodavcima i pronalaženje odgovarajućih radnih mesta. Poverenik će pružiti podršku osuđenom prilikom pripreme radne biografije, pisanja molbi za posao i pružiti mu relevantne informacije o mogućnostima zaposlenja.

Osuđeni će saradivati sa Nacionalnom službom za zapošljavanje koja će pružiti stručnu pomoć u procesu zapošljavanja. Nacionalna služba za zapošljavanje će informisati osuđenog o otvorenim radnim mestima, organizovati obuke i radionice za unapređenje veština potrebnih za tržište rada, kao i pružiti podršku u kontaktiranju potencijalnih poslodavaca.

Osuđeni je odgovoran za aktivno učešće u procesu zapošljavanja, što uključuje redovno praćenje ponuda za posao, apliciranje na odgovarajuće radne pozicije, učestvovanje na intervjuima za posao i pridržavanje svih dogovorenih obaveza sa poslodavcem ukoliko bude uspešno zaposlen.

Cilj ove obaveze je pružiti osuđenom priliku za reintegraciju u društvo kroz sticanje radnih veština, zaposlenje i finansijsku nezavisnost. Aktivno uključivanje osuđenog u proces zapošljavanja ima za cilj smanjenje rizika od povratka u kriminalne aktivnosti i pružanje mogućnosti za izgradnju pozitivnog i produktivnog života nakon izlaska iz zatvora.

Važno je da osuđeni ozbiljno shvati svoju ulogu u pronalaženju zaposlenja i pridržava se smernica i podrške koju pružaju Poverenik i Nacionalna služba za zapošljavanje. Upornost, angažovanje i posvećenost u ovom procesu mogu biti ključni faktori za uspešnu reintegraciju i izgradnju budućnosti nakon izlaska iz zatvora. (Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 50, "Službeni glasnik RS", br. 55/2014, 87/2018)

2.11 Uzdržavanje od posećivanja određenih mesta

Osuđeni ima obavezu da se pridržava zabrane posećivanja određenih mesta koja mogu predstavljati priliku ili podsticaj za ponovno vršenje krivičnih dela.

U skladu sa programom izvršenja obaveza, osuđeni će biti upoznat sa konkretnim mestima koja mu je zabranjeno posećivati. Ova mesta mogu obuhvatati lokacije poput određenih prostora, lokala ili priredbi koje su prepoznate kao potencijalni izvor iskušenja ili rizika za povratak u kriminalne aktivnosti.

Osuđeni je dužan da se strogo pridržava ove zabrane i da se uzdržava od posećivanja navedenih mesta. To uključuje izbegavanje bilo kakve prisutnosti na tim lokacijama i održavanje odgovarajuće udaljenosti od njih. Osuđeni je odgovoran za svoje ponašanje i mora biti svestan da kršenje ove zabrane može imati ozbiljne posledice, uključujući mogućnost povratka u zatvor ili druge sankcije.

Cilj ove obaveze je sprečavanje situacija u kojima osuđeni može biti izložen uticajima ili iskušenjima koja bi mogla dovesti do ponovnog uključivanja u krivične aktivnosti. Zabrana posećivanja određenih mesta ima za svrhu zaštitu osuđenog od situacija koje bi mogle narušiti njegovu reintegraciju u društvo i održavanje pozitivnog pravca života nakon izlaska iz zatvora.

Osuđeni treba da bude svestan da pridržavanje ove obaveze ima ključnu ulogu u postizanju uspešnog uslovnog otpusta i izgradnji povratka u društvo. Uz podršku Poverenika i ostalih relevantnih institucija, osuđeni treba da se angažuje na izbegavanju situacija koje bi mogle ugroziti njegovu reintegraciju i da se fokusira na pozitivne aktivnosti i ispunjavanje drugih obaveza koje su deo programa izvršenja uslovnog otpusta. (Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 51, "Službeni glasnik RS", br. 55/2014, 87/2018)

2.12 Obaveštenje o promeni radnog mesta i boravka

Osuđeni ima obavezu da u roku od tri dana obavesti Poverenika o svakoj promeni svog mesta boravka, adrese ili radnog mesta. Ova obaveza je važna radi održavanja transparentnosti i efikasnog praćenja uslova uslovnog otpusta.

U slučaju da osuđeni ne ispuni ovu obavezu i ne pravovremeno obavesti Poverenika o promeni svog mesta boravka, adrese ili radnog mesta, smatraće se da nije ispunio obavezu iz odluke o uslovnom otpustu. To može imati ozbiljne posledice po uslovni otpust i može dovesti do preduzimanja odgovarajućih pravnih mera.

Ova obaveza ima za cilj održavanje kontakta između osuđenog i Poverenika kako bi se obezbedila redovna komunikacija, praćenje i podrška u procesu reintegracije u društvo. Obaveštavanje Poverenika o promenama mesta boravka, adrese ili radnog mesta omogućava Povereniku da ažurira informacije i pruži adekvatnu podršku osuđenom u skladu sa novom situacijom.

Osuđeni treba da shvati značaj pravovremenog obaveštavanja Poverenika o bilo kakvim promenama u svom životu koje mogu uticati na uslovi otpusta. Time se održava transparentnost, pomaže u izgradnji poverenja između osuđenog i nadležnih institucija, te olakšava proces reintegracije u društvo. Redovna saradnja i poštovanje ove obaveze doprinose uspešnom sprovođenju programa izvršenja uslovnog otpusta i postizanju ciljeva reintegracije osuđenika u društvo. (Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 52, "Službeni glasnik RS", br. 55/2014, 87/2018)

2.13 Posećivanje savetovališta

Osuđeni je dužan da se aktivno uključi u tretman u odgovarajućem savetovalištu ili ustanovi u skladu sa programom izvršenja obaveza. Ova obaveza ima za cilj pružanje podrške osuđenom u procesu resocijalizacije i prevenciju povratka u krivično ponašanje.

Podrška i tretman u savetovalištu ili ustanovi pružaju osuđenom mogućnost da razvije veštine, stekne nova znanja i prevaziđe probleme koji su doveli do njegovog krivičnog postupka. Osuđeni se ohrabruje da aktivno učestvuje u tretmanu i pridržava se preporuka i smernica koje dobija od stručnjaka. Uključivanje u odgovarajuće savetovališta ili ustanovu može obuhvatiti različite vrste terapije, individualne ili grupne seanse, psihološku podršku, obuke i edukaciju o specifičnim pitanjima kao što su prevencija nasilja, upravljanje besom, rešavanje konflikata ili zloupotreba supstanci.

Osuđeni ima odgovornost da aktivno učestvuje u tretmanu, prisustvuje zakazanim sastancima i saraduje sa stručnjacima u cilju postizanja ciljeva iz programa izvršenja obaveza. Ova saradnja može biti ključna za uspeh uslovnog otpusta i uspešnu reintegraciju u društvo.

Važno je da osuđeni shvati da je uključivanje u tretman prilika za lični razvoj, promenu ponašanja i izgradnju pozitivnih socijalnih veza. Sistematsko praćenje i podrška stručnjaka

mogu pomoći osuđenom da izgradi pozitivne navike, razvije socijalne veštine i prevaziđe faktore rizika koji su doveli do njegovog krivičnog postupka.

Osuđeni treba da se angažuje u tretmanu, da bude otvoren za promene i da iskoristi pružene resurse kako bi postigao uspeh u procesu reintegracije. Održavanje redovnih sastanaka i poštovanje preporuka stručnjaka mogu značajno doprineti uspešnom sprovođenju programa izvršenja obaveza i postizanju pozitivnih rezultata. (Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 54, “Službeni glasnik RS”, br. 55/2014, 87/2018)

2.14 Dužnost obaveštenja suda

Nakon isteka uslovnog otpusta, Poverenik je dužan da obavesti nadležni sud o ispunjenosti obaveza od strane osuđenog. Ovo je važno radi procene uspešnosti uslovnog otpusta i eventualnih daljih koraka.

U slučaju da osuđeni iz nekog razloga ne otpočne izvršenje obaveza u roku od 15 dana od izrade programa ili ne ispunjava obaveze u potpunosti, ili ih ispunjava samo delimično, Poverenik je dužan da odmah obavesti nadležni sud o tome.

Nadležni sud će, nakon obaveštenja Poverenika, u roku od osam dana doneti odluku o daljem postupanju. Ova odluka može rezultirati opozivom uslovnog otpusta ili informisanjem Poverenika i osuđenog o nastavku izvršenja uslovnog otpusta.

Opoziv uslovnog otpusta znači da osuđeni gubi status uslovno otpuštenog i da će morati da izdrži preostali deo kazne zatvora. Odluka o nastavku izvršenja uslovnog otpusta podrazumeva da osuđeni mora nastaviti da ispunjava preostale obaveze i da će biti podvrgnut daljem nadzoru i praćenju.

Ova procedura ima za cilj da obezbedi pravilno sprovođenje uslovnog otpusta i da reaguje na situacije u kojima osuđeni ne ispunjava svoje obaveze ili krši uslove uslovnog otpusta. Pravovremeno obaveštavanje nadležnog suda omogućava donošenje odgovarajuće odluke kako bi se osigurala efikasnost i integritet sistema uslovnog otpusta. (Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 55, “Službeni glasnik RS”, br. 55/2014, 87/2018)

3. METODOLOŠKI DEO

3.1 Formulacija problema

Pri istraživanju teme, uočena je problematika koja predstavlja prazninu u naučnoj misli i nerešeno pitanje u oblasti krivičnog pravosuđa i rehabilitacije osuđenika.

Analizom prethodnih istraživanja i literature utvrđeno je da postoje različiti aspekti i svojstva pojave uslovnog otpusta osuđenih lica. Problemi mogu biti povezani sa efikasnošću postojećeg sistema uslovnog otpusta, kontrolom i nadzorom nad osuđenicima i reintegracijom osuđenika u društvo, kao i smanjenje rizika od recidivizma.

Prethodna istraživanja iz oblasti krivičnog prava i pravosuđa već su obradili temu uslovnog otpusta osuđenih lica. Ova istraživanja se mogu koristiti za dobijanje uvida u stanje polja, pozadine problema, rezultate primene uslovnog otpusta i efekte na recidivizam.

Istraživanje o uslovnom otpustu osuđenih lica ima značaj u naučnom okviru krivičnog prava i pravosuđa, kao i u oblasti rehabilitacije osuđenika i smanjenja recidivizma. Ovo istraživanje može doprineti unapređenju postojećeg sistema uslovnog otpusta, uvedenim promenama u zakonodavstvu i praksi, i ukaže na mogućnosti za efikasniju rehabilitaciju i uspešnije reintegraciju osuđenika u društvo.

3.2 Predmet istraživanja

U ovom radu će biti analiziran istorijat, primena i efekti uslovnog otpusta osuđenih lica u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija. Analiziraće se postupak odlučivanja o uslovnom otpustu, uključujući ulogu suda i drugih nadležnih organa, kao i kriterijume koji se primenjuju pri odlučivanju. Analiza definicije i koncepta uslovnog otpusta, njegove pravne osnove i ciljeve, kao i značaj uslovnog otpusta u krivičnom sistemu.

3.3 Cilj istraživanja

Osnovni naučni cilj ovog istraživanja je da pruži detaljnu i suštinsku deskripciju sistema uslovnog otpusta osuđenih lica u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija. To uključuje preciznu analizu pravnih okvira, postupaka, kriterijuma i efekata uslovnog otpusta.

Društveni cilj istraživanja je da istraživački rezultati budu od značaja za praktičnu primenu. Na osnovu analize uslovnog otpusta, istraživanje ima za cilj da predloži i preporuke koje bi doprinele poboljšanju sistema isticanja osuđenih lica i sprečavanju recidivizma. Takođe, ovo istraživanje ima potencijal da obezbedi naučnu osnovu za donosenje politika i zakonodavnih promena u oblasti uslovnog otpusta, što bi moglo doprineti boljem funkcionisanju pravnog sistema i društvenoj sigurnosti.

3.4 Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

Nisam dobio odobrenje Uprave za izvršenje zavodskih sankcija Ministarstva pravde da vršim anketiranje zatvorenika, pa ću istraživanje o uslovnom otpustu osuđenih lica u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija i analizu postavljenih hipoteza, koristiti sledeće osnovne i opštenaučne metode:

Analiza knjiga, zakona i radova iz naučnih časopisa: Proučavanje naučnih i stručnih radova, zakona, propisa, sudskih prešedaka i drugih izvora kao osnove za prikupljanje relevantnih informacija o uslovnom otpustu i recidivizmu, prethodnim istraživanjima i teorijskim frejmvorcima.

Ovo može uključivati analizu podataka o dužini inkarceracije, tipovima programa kojima su osuđenici bili izloženi, rezultatima izvršenja i sl.

3.5. Hipoteze istraživanja

OPŠTA HIPOTEZA: *Osuđenici koji se uspešno podvrgavaju programima uslovnog otpusta, uključujući obrazovanje, profesionalno osposobljavanje i rehabilitaciju, imaju veću verovatnoću za uspešnu reintegraciju u društvo i smanjenje verovatnoće povratka u kriminalno ponašanje.*

Posebna hipoteza 1: *Osuđenici koji se uključuju u obrazovne programe imaju veću šansu za nalaženje posla i uspeh u poslovnom okruženju.*

Posebna hipoteza 2: *Psihosocijalni programi i rehabilitacija imaju pozitivan uticaj na samokontrolu i razvoj pozitivnih životnih navika u osuđenika.*

Posebna hipoteza 3: *Podrška porodice i društva, kao i saradnja sa drugim institucijama i organizacijama, značajno doprinose uspešnom izvršenju uslovnog otpusta i smanjenju recidivizma.*

4. TEORIJSKA RAZRADA PREDMETA ISTRAŽIVANJA

Iako uslovno otpuštanje osuđenih lica ima dugu tradiciju i predstavlja opšte prihvaćeni institut, postoje mnoga sporna pitanja i polemike koja prate zakonodavna rešenja i praksu uslovnog otpuštanja. S jedne strane, postoje zahtevi za širom primenom uslovnog otpuštanja, dok s druge strane i dalje postoje argumenti koji zagovaraju ukidanje ranijeg uslovnog otpuštanja.

Argumenti za širu primenu uslovnog otpuštanja obično se zasnivaju na ideji resocijalizacije osuđenika i njihovoj ponovnoj integraciji u društvo. Ova perspektiva smatra da je osuđenicima potrebna prilika da isprave svoje postupke, da se rehabilituju i da ponovo postanu produktivni članovi društva. Uslovno otpuštanje se tretira kao sredstvo za motivisanje osuđenika da se ponašaju u skladu s pravilima i da se aktivno angažuju u procesu resocijalizacije.

S druge strane, argumenti za ukidanje ranijeg uslovnog otpuštanja ukazuju na nedostatke i rizike ovog instituta. Postoji mišljenje da je uslovno otpuštanje nelogično jer može značiti da osuđenik bude oslobođen pre nego što je ispunio celokupnu kaznu koja mu je izrečena. Takođe se navodi da je uslovno otpuštanje kontraproduktivno jer može stvoriti utisak da se krivično delo ne kažnjava adekvatno.

Argumenti se takođe odnose na pravednost prema žrtvama krivičnog dela, gde se ističe da uslovno otpuštanje može biti percipirano kao nepravedno u odnosu na žrtve. Konačno, postoji i zabrinutost da ukidanje uslovnog otpuštanja može ugroziti sigurnost građana jer bi osuđenici mogli biti pušteni na slobodu bez adekvatne procene njihove spremnosti i rizika ponavljanja krivičnih dela. (Soković S., 2014, str. 35)

Uslovni otpust (conditional release) predstavlja institute u kaznenom pravu koji omogućava otpuštanje osuđenika iz zatvora pre isteka kazne, pod uslovom da ne predstavlja rizik za društvo i da će se pridržavati određenih uslova i obaveza. Ovo je obično zasnovano na proceni suda da je osuđenik ispunio uslove za otpust, uključujući obećanje da neće vršiti nova krivična dela.

Pri otpustu se često ustanovljava sistem nadzora kako bi se pratilo da li se osuđenik pridržava obećanog i ispunjava obaveze. Ukoliko osuđenik prekrši uslove ili predstavlja opasnost za društvo, postoji mogućnost da bude vraćen u zatvor u bilo kojem trenutku dok traje period uslovnog otpusta.

Ovaj institut ima za cilj da omogući resocijalizaciju osuđenika i postepeno vraćanje u društvo, ali i da obezbedi sigurnost i bezbednost građana. Pri odlučivanju o uslovnom otpustu, sud uzima u obzir različite faktore, kao što su ponašanje osuđenika za vreme kazne, rizik od povratka krivičnog dela i opšte interese društva. (Ignjatović Đ., 2016, str. 32)

Geneza i šira primena uslovnog otpusta vezuju se za sisteme izvršenja kazne zatvora, koji nastaju u prvoj polovini 19.veka. Tada su uslovi i dužina boravka u zatvoru zavisili od ponašanja osuđenog tokom izvršenja kazne. Održivost ove ideje najpre je pokazao Makonijev bodovni sistem.

Nakon toga, isti koncept je razrađen 1853.godine kroz engleski progresivni sistem, koji se sastojao iz tri faze, a poslednja je bila faza uslovnog otpusta. Ona je imala fakultativni karakter i dodeljivana je osuđenima koji su se dobro vladali i zalagali na radu.

Osuđeni koji bi bio uslovno otpušten, neretko se susretao sa problemima prilagođavanja na život na slobodi. To je 1854.godine, rezultiralo modifikacijom Engleskog u Irski progresivni sistem, uvođenjem odeljenja za slobodnjake, stadijum koji se primenjivao pre faze uslovnog otpusta, a koji je karakterisalo postepeno prilagođavanje na život na slobodi. (Ignjatović Đ., 2016, str. 35)

4.1 Krivični zakonik, član 46.- uslovni otpust

- (1) Prema propisima, osuđenik koji je izdržao najmanje dve trećine kazne zatvora može biti uslovno otpušten sa izdržavanja preostalog dela kazne. Odluku o uslovnom otpustu donosi sud na osnovu procene da je osuđenik tokom izdržavanja kazne pokazao poboljšanje u svom ponašanju i da se može očekivati da će se dobro vladati na slobodi. Posebna pažnja se posvećuje tome da osuđeni ne čini novo krivično delo pre isteka vremena za koje mu je izrečena kazna.

Prilikom ocenjivanja osuđenikovog vladanja tokom izdržavanja kazne, sud će uzeti u obzir njegovo ponašanje, ispunjavanje radnih obaveza u zavisnosti od radne sposobnosti, kao i druge relevantne okolnosti koje ukazuju na to da osuđeni neće ponoviti krivično delo dok je na uslovnom otpustu. Međutim, ukoliko je osuđeni bio kažnjen dva puta za teže disciplinske presteupe tokom izdržavanja kazne i ako mu je oduzeto neko odobreno privilegovanje, nije moguće uslovno otpustiti takvog osuđenika.

(2) Sud može uslovno otpustiti osuđenog lica pod određenim uslovima:

- a) Osuđeni koji je osuđen na kaznu doživotnog zatvora može biti uslovno otpušten ako je izdržao dvadeset sedam godina kazne.
- b) Osuđeni koji je osuđen za određena teška krivična dela može biti uslovno otpušten. Ta krivična dela uključuju krivična dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom, krivična dela protiv polne slobode, krivično delo nasilje u porodici, krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, krivična dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti Republike Srbije, krivično delo primanje mita i krivično delo davanje mita.
- c) Osuđeni koji je osuđen od strane posebnih odeljenja nadležnih sudova u postupcima vođenim u skladu sa zakonom koji se odnosi na organizaciju i nadležnost državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i terorizma takođe može biti uslovno otpušten.
- d) Osuđeni koji je bio pravosnažno osuđen na kaznu zatvora više od tri puta, a nije bilo brisanja osuda ili ne postoje uslovi za brisanje neke od osuda, takođe može biti uslovno otpušten.

Ove odredbe propisuju specifične situacije u kojima osuđeni može biti uslovno otpušten sa izdržavanja kazne zatvora. Odluka o uslovnom otpustu će zavisiti od procene suda i ispunjenja navedenih uslova.

(3) U odluci o uslovnom otpustu, sud može postaviti određene obaveze osuđenom. Ove obaveze mogu biti propisane u skladu s članom 73. Krivičnog zakonika ili drugim odredbama krivičnog prava.

Član 73. Krivičnog zakonika propisuje neke od mogućih obaveza koje se mogu nametnuti osuđenom prilikom uslovnog otpusta. Te obaveze mogu uključivati:

- a) Redovno javljanje nadležnom organu (poput policijske stanice), u određenim vremenskim intervalima;
- b) Obaveza da se podvrgne lečenju, rehabilitaciji ili terapiji za određene probleme, ili poremećaje (npr. Lečenje od zavisnosti, psihološko savetovanje);
- c) Obaveza da ne pravi kontakt sa određenim osobama ili da se ne preblizava određenim osobama, na određenim mestima (npr. zabrana kontakta sa žrtvom krivičnog dela).

- d) Obaveza da se angažuje u društveno korisnom radu ili izvršava radne obaveze u okviru nekog programa resocijalizacije.
- (4) U slučaju iz st. 1. i 2. ovog člana, ako uslovni otpust ne bude opozvan, smatra se da je osuđeni izdržao kaznu.
- (5) Sud ne može uslovno otpustiti osuđenog za krivična dela: teško ubistvo (član 114. stav 1. tačka 9), silovanje (član 178. stav 4), obljava nad nemoćnim licem (179. stav 3), obljava sa detetom (član 180. stav 3) i obljava zloupotrebom položaja (član 181. stav 5).

4.2 Pravna priroda uslovnog otpusta

Uslovni otpust je nastao i razvijao se kao rezultat penološke pragmatičnosti, odnosno kao odgovor na potrebu za efikasnijim upravljanjem kaznenim sistemom i reintegracijom osuđenika u društvo. Ova činjenica je dugo uticala na tumačenje pravne prirode uslovnog otpusta.

Pravna priroda uslovnog otpusta se tumačila u kontekstu njegove funkcije i svrhe, a to je pružanje mogućnosti osuđenima da se rehabilituju i ponovo uspostave kao produktivni članovi društva. Ovaj institut se smatrao penološkim mehanizmom koji ima za cilj postizanje resocijalizacije osuđenika i smanjenje rizika od recidiva.

Kroz vreme, uslovi i procedure za uslovni otpust su se razvijali i prilagođavali kako bi se postigao balans između potreba osuđenika i zahteva društva za sigurnošću. Pravna priroda uslovnog otpusta se danas tumači kao pravna mogućnost koja se zasniva na zakonskim odredbama i sudskim odlukama, uzimajući u obzir relevantne faktore kao što su vladanje osuđenika tokom izdržavanja kazne, procena rizika, uslovi i obaveze koje su mu nametnute.

Nastanak i šira primena uslovnog otpusta vezuju se za sisteme izvršenja kazne zatvora koji su se razvili u prvoj polovini 19. veka. U ovim sistemima, uslovi i dužina boravka u zatvoru zavisili su od ponašanja osuđenika tokom izdržavanja kazne, omogućavajući im da utiču na ranije otpuštanje putem dobrog vladanja i rada.

Održivost ovih ideja prvo je dokazao poznati Makonokijev bodovni sistem. Koncept bodovnog sistema kasnije je razrađen i primenjen u irskom progresivnom sistemu izvršenja kazne zatvora. U ovom sistemu, uslovni otpust postaje najpoželjnija poslednja faza izdržavanja kazne zatvora za osuđenika. Međutim, formalna primena uslovnog otpusta

započinje nekoliko decenija kasnije, posebno u kaznenom popravnom zavodu Elmira u državi Njujork. (Morris N., Rotman D. J., 1995, str. 51)

Kasnije razvijanje različitih oblika uslovnog otpuštanja, u dužem periodu je bilo više posledica penološke prakse, a manje rezultat krivično-pravnih koncepcija kazne i kažnjavanja. Otuda je dugo vremena vladalo shvatanje da je uslovni otpust isključivo penološki institut koji predstavlja fazu u izvršenju kazne zatvora.

Sa preciznijim definisanjem krivičnog sistema, razvilo se shvatanje da uslovni otpust ima šire značenje i da prevazilazi penološku funkciju. Utvrđeno je da uslovni otpust ima pretežno krivičnopravnu dimenziju jer zapravo suspenduje izvršenje kazne koja je određena sudskom odlukom. Tvrdnja da se tokom uslovnog otpusta kazna zatvora izvršava na slobodi je očigledno protivurečna i nelogična, jer suština uslovnog otpuštanja jeste neizvršavanje preostalog dela kazne.

Tokom uslovnog otpusta, osuđenik je oslobođen daljeg izvršenja kazne pod određenim uslovima i obavezama. Ovaj institut suspenduje izvršenje kazne, ali ne znači da je kazna zatvora izvršena na slobodi. Samo u slučaju opoziva uslovnog otpusta, preostali deo kazne će se izvršiti, ali vreme provedeno na uslovnom otpustu se ne računa kao izdržana kazna. Uslovno otpuštanje je, dakle, modalitet koji suspenduje izvršenje kazne i pruža osuđeniku šansu da se vrati u društvo pod određenim uslovima.

4.3 Svrha uslovnog otpusta

Nezavisno od toga kako se definiše pravna priroda uslovnog otpusta, jasno je da je on funkcionalno povezan sa kaznom zatvora. Generalni koncept kažnjavanja i kaznena politika imaju značajan uticaj na način funkcionisanja instituta uslovnog otpusta.

Koncept kažnjavanja određuje svrhu i ciljeve kazne, kao i način na koji se postižu ti ciljevi. U skladu sa tim, uslovni otpust se koristi kao sredstvo koje omogućava resocijalizaciju osuđenika i njihovu postepenu reintegraciju u društvo. Kaznena politika, koja predstavlja skup smernica i principa koje država primenjuje u vezi sa kažnjavanjem, takođe utiče na način primene uslovnog otpusta.

Upravo zbog svoje funkcionalne veze sa kaznom zatvora, uslovni otpust se koristi kao instrument za postizanje određenih ciljeva kažnjavanja, kao što su resocijalizacija osuđenika, smanjenje prenaseljenosti zatvora i sprečavanje recidiva. Odluke o uslovnom otpustu donose se na osnovu procene da li osuđenik ispunjava određene uslove i da li je verovatno da će se uspešno reintegrirati u društvo.

Kaznena politika, kao deo šireg pravnog okvira, oblikuje i određuje pristup uslovnom otpustu u skladu sa društvenim vrednostima, zakonskim propisima i ciljevima kažnjavanja. Tako se uslovi za uslovni otpust, dužina boravka u zatvoru, nadzor i druge relevantne faktore određuju na osnovu kaznene politike koju država sprovodi.

Uslovni otpust nastaje u periodu kada se koncept kažnjavanja pomera sa retribucije prema rehabilitaciji. Retributivni pristup, koji je zasnovan na ideji odmazde za izvršeno krivično delo kao zadovoljenju iracionalne pravde, fokusiran je na zastrašivanje i izolaciju prestupnika, i ne podržava ideju uslovnog otpusta. Međutim, rehabilitativni pristup kažnjavanju teži razvoju kapaciteta prestupnika kako bi se sprečilo ponavljanje krivičnih dela, a u tome vidi uslovni otpust kao značajno sredstvo.

Kasnije sumnje u delotvornost rehabilitacionih programa, razvoj reintegrativnih programa, utilitaristička orijentacija, kao i savremeni restorativni i neoretributivni koncepti, ponovno su preispitali i redefinisali svrhu i koncept uslovnog otpusta osuđenih lica.

Umesto samo kažnjavanja, rehabilitativni pristup teži transformaciji osuđenika i razvoju njihovih sposobnosti kako bi se sprečilo ponavljanje krivičnih dela. U tom kontekstu, uslovni otpust se posmatra kao proces reintegracije osuđenika u društvo, pružajući im priliku da se promene i prilagode životu van zatvora. Kroz rehabilitaciju i podršku, osuđenici se osnažuju da izbegavaju ponovno delinkventno ponašanje.

Savremeni pristupi kažnjavanju, kao što su restorativni pristup i neoretributivni koncepti, takođe su uticali na razumevanje i primenu uslovnog otpusta. Restorativni pristup naglašava obnovu odnosa između počinioca, žrtve i zajednice, dok neoretributivni koncepti razmatraju pravičnost i pravičnu raspodelu kazne, uzimajući u obzir individualne okolnosti i ciljeve kažnjavanja.

U suštini, razvoj kažnjavanja i promene u pristupu ciljevima kažnjavanja uticali su na preispitivanje i redefinisane svrhe i koncepta uslovnog otpusta. Danas se uslovni otpust sve više posmatra kao sredstvo za rehabilitaciju i reintegraciju osuđenika, u cilju smanjenja recidiva i izgradnje sigurnijeg društva. (Clear T.R., Cole G.F., 2003, str. 154)

Uslovni otpust u svojoj fazi nastanka u devetnaestom veku imao je svrhu koju je odredila penološka pragmatičnost. Bio je predstavljen kao nagrada za zatvorenike koji su pokazali dobro vladanje i primenjivan je retko, uglavnom kod osuđenika na dugotrajne zatvorske kazne.

Međutim, početkom dvadesetog veka, uslovni otpust postaje efikasno sredstvo rehabilitacije i reintegracije prestupnika. Postaje poseban način individualizacije kazne, a modeli primene uslovnog otpusta razvijaju se u tom pravcu sve do sedamdesetih godina prošlog veka.

U tom periodu, preispitivanje rehabilitacionih programa dovodi do zaključka o njihovoj nedelotvornosti, što je rezultiralo opštim stavom da "ništa ne funkcioniše" (engl. "nothing works"), uključujući i superviziju uslovnog otpusta. Ovaj zaključak je doveo do novog preispitivanja opravdanosti instituta uslovnog otpusta i zagovaranja restriktivnijeg pristupa, kako u primeni, tako i u normativnom regulisanju.

U tom kontekstu, postoji potreba za promenom fokusa i pristupa u vezi sa uslovnim otpustom, uz uzimanje u obzir novih saznanja i perspektiva. Cilj je pronaći efikasne načine rehabilitacije i reintegracije osuđenika, koji će doprineti smanjenju ponovnog vršenja krivičnih dela i izgradnji bezbednog društva. (Petersilia J., 1999, str. 483)

Primena naučno-tehnoloških sredstava u poslednjim decenijama prošlog veka donela je tehničko unapređenje i suštinske promene u obliku kontrole i nadzora primenjivih u oblasti kažnjavanja i nadziranja. Uz napredak tehnologije i prenošenje socijalnih i kulturoloških promena tog vremena, došlo je do formiranja koncepta "nove penologije".

Nova penologija se fokusira ne samo na pojedinca, već i na grupe prestupnika, tipove i obim kriminalnog ponašanja. Njen zadatak je da upravlja kriminalitetom umesto da rehabilituje prestupnike, te se umesto tretmana prestupnika javlja koncept menadžmenta. Nova penologija manje se interesuje za dijagnozu i tretman pojedinca koji je izvršio krivično delo, već više za identifikaciju, klasifikaciju i upravljanje prestupničkim grupama prema stepenu rizika njihovog ponašanja u odnosu na društvene norme. Njena svrha nije rehabilitacija i reintegracija, već upravljanje rizikom budućeg kriminalnog ponašanja, posebno kroz različite modalitete zatvaranja prestupnika.

U okviru nove penologije podstiče se primena "evidence-based practice" rehabilitacionih i reintegracionih programa, čiji se efekti mogu meriti povoljnim ishodom, pre svega u pogledu smanjenja ponovnog vršenja krivičnih dela i povećanja sigurnosti u zajednici. Uslovni otpust postaje deo strategije upravljanja rizikom i sredstvo za upravljanje populacijom zatvorenika. Ovaj koncept stavlja naglasak na merljive rezultate i efikasnost programa, posebno u cilju smanjenja ponavljanja prestupa i povećanja sigurnosti u zajednici.

4.4 Modeli uslovnog otpusta

Postoje različiti normativni modeli uslovnog otpuštanja osuđenih lica koji proizlaze iz različitih pravno-teorijskih koncepcija i prilagođeni su ciljevima koje se žele postići primenom uslovnog otpusta. U osnovi, modeli se mogu podeliti na modele ranijeg otpuštanja, modele uslovnog otpuštanja i mešovite modele.

Model ranijeg otpusta - Ranije otpuštanje, poznato i kao raniji ili prevremeni otpust, se odnosi na situaciju kada osuđena lica bivaju puštena na slobodu pre nego što istekne ukupno trajanje izrečene kazne zatvora. Iako strogo govoreći nije oblik uslovnog otpusta, ranije otpuštanje je vrlo slično uslovnom otpustu u smislu svrhe, forme i posledica. Međutim, za razliku od uslovnog otpusta, ranije otpuštanje se najčešće odnosi na manji deo preostale neizdržane kazne, obično ima jednostavniju proceduru i uglavnom je u nadležnosti zatvorske administracije.

Ranije otpuštanje može se automatski dogoditi nakon određenog vremenskog perioda izdržavanja kazne zatvora, bez donošenja posebne odluke nadležnog organa. Takođe, postoji i fakultativno ranije otpuštanje koje se odobrava na osnovu odluke nadležnog organa, poput zatvorskog odbora ili uprave. U nekim slučajevima, moguće je da osuđeno lice samostalno podnese zahtev za ranije otpuštanje.

Iako ranije otpuštanje obično podrazumeva manji deo preostale kazne, može se dogoditi da osuđeno lice bude potpuno oslobođeno izdržavanja preostalog dela kazne. Međutim, moguće je da se, u slučaju da osuđenik počini novo krivično delo tokom perioda neizdržane kazne,

odluka o ranijem otpustu opozove, a osuđeno lice se vrati u zatvor radi izdržavanja preostalog dela kazne.

Važno je napomenuti da postoji varijacija u propisima i praksama različitih jurisdikcija kada je u pitanju ranije otpuštanje, te se mogu razlikovati uslovi, procedure i nadležni organi koji donose odluke o ranijem otpustu. (Soković S., 2014, str. 39)

Model uslovnog otpuštanja - Uslovno otpuštanje, takođe poznato kao uslovni otpust, se odnosi na situaciju kada osuđeno lice bude pušteno na slobodu pre isteka ukupnog trajanja izrečene kazne zatvora, pod uslovom da ispunjava određene uslove. Osuđenik mora izdržati određeni deo kazne u kaznenopopravnom zavodu pre nego što mu bude omogućeno uslovno otpuštanje, a uslov je da tokom perioda uslovnog otpusta ne počini novo krivično delo do isteka vremena za koje mu je izrečena kazna.

Tokom uslovnog otpusta, osuđenik je obično pod nadzorom nadležnog državnog organa za uslovni otpust. Ovaj organ prati njegovo ponašanje i poštovanje uslova uslovnog otpusta. U slučaju da osuđenik počini novo krivično delo ili ne poštuje druge uslove uslovnog otpusta, uslovni otpust se može opozvati, a osuđenik se vraća u kaznenu ustanovu radi izdržavanja preostalog dela kazne.

Postoje dve osnovne vrste uslovnog otpusta - obavezni i fakultativni. Obavezni uslovni otpust se primenjuje kada nadležni organ konstatuje da su ispunjeni svi predviđeni uslovi za otpuštanje, što automatski rezultira puštanjem osuđenika na slobodu.

S druge strane, fakultativni uslovni otpust se primenjuje uz diskreciono pravo nadležnog organa da donese odluku o otpuštanju, zavisno o vrsti i/ili težini krivičnog dela, kao i o izdržanom delu kazne.

Važno je napomenuti da se uslovni otpust može razlikovati u zavisnosti od propisa i praksi u različitim jurisdikcijama. Uslovi, nadležni organi i postupci za uslovno otpuštanje mogu se razlikovati, ali u suštini se odnose na otpuštanje osuđenika na slobodu pod određenim uslovima, uz mogućnost opoziva u slučaju kršenja tih uslova.

Obavezni, mandatorni modeli uslovnog otpuštanja nastaju i razvijaju se u SAD, zatim Engleskoj i Velsu i temelje se na jasnim, eksplicitnim kriterijumima za donošenje odluke, omogućavaju ujednačenu praksu nezavisno od toga ko odlučuje, uslovno otpuštanje direktno vezuju za dobro ponašanje tokom boravka u zatvoru i poštovanje zatvorskih pravila i time efikasno kontrolišu zatvoreničku populaciju. S obzirom na poznate i jednostavne kriterijume, zatvorenici je jasno šta se od njih očekuje i mogu tome prilagoditi svoje ponašanje. Ovi modeli su, nakon, otpuštanja najčešće praćeni i programima postupne integracije.

Nedostatak mandatornih modela jeste ograničena individualizacija prilikom odlučivanja o otpustu, zanemarivanje značaja uključivanja osuđenika u programe postupanja tokom kazne, neuočavanje razlike između dobrog vladanja kao stvarne promene u ponašanju i stavovima, i „instrumentalnog dobrog vladanja“ samo radi što ranijeg napuštanja zavoda. Programi supervizije nakon otpuštanja uglavnom su usmereni na nadzor i kontrolu, manje na podršku i pomoć. (Maguire M., Raynor P., 1997, str. 11)

Modeli automatskog otpuštanja su vrlo retko primenjivani. Ovi modeli podrazumevaju jasno definisane kriterijume i doslednu primenu tih kriterijuma bez obzira ko donosi odluku. Osuđenici tačno znaju koliko će vremena provesti u zatvoru, a predvidljivost datuma otpuštanja doprinosi stabilnosti njihovog ponašanja tokom izdržavanja kazne zatvora. Uz automatsko otpuštanje, većina osuđenika ima pristup programima postupnog prelaza iz zatvorskog života u život na slobodi.

Međutim, ovaj model ima i svoje nedostatke. Sudovi često izriču duže zatvorske kazne u slučajevima automatskog otpuštanja, što ograničava mogućnost individualizacije kazne prema svakom pojedinačnom osuđeniku. Takođe, predvidljivost datuma otpuštanja može smanjiti motivaciju osuđenika da učestvuju u rehabilitacionim programima i ponašaju se dobro tokom izdržavanja kazne. Osim toga, zbog automatskog otpuštanja nema mogućnosti procene rizika otpuštanja osim ako ne postoje očigledne eksplicitne kontraindikacije koje su jednako primenjene na sve osuđenike. To povećava rizik od recidivizma i narušavanja sigurnosti u zajednici kada osuđeni bude pušten na slobodu.

Ukratko, iako automatsko otpuštanje pruža određenu stabilnost i predvidljivost, ima svoje nedostatke u pogledu individualizacije kazne i procene rizika otpuštanja. Stoga se ovi modeli retko primenjuju u praksi.

S obzirom na to da izvršenje kazne zatvora prate velika (često i nerealna i protivurečna) očekivanja, kao i s obzirom na vrlo kompleksne potrebe samih kaznenih sistema, uglavnom se koriste mešoviti modeli, kada se u okviru istog sistema predviđa i ranije i uslovno otpuštanje u različitim formama, zbog čega se često gube jasne granice između različitih modela.

Razgraničenje uslova pod kojima se primenjuju pojedini modeli otpusta može se opredeliti vrstom i težinom krivičnog dela, ili dužinom izdržanog dela kazne. Relativno često se kombinuje diskrecioni, fakultativni uslovni otpust za duge kazne zatvora i obavezni uslovni otpust za kraće kazne.

4.5 Uslovi i pretpostavke otpuštanja osuđenika na slobodu

Uslovno otpuštanje se, prema definiciji, odnosi na otpuštanje osuđenika na slobodu pod uslovom ispunjenja određenih uslova. U gotovo svim modelima uslovnog otpuštanja, postoji formalni deo kazne koji osuđena lica moraju izdržati pre nego što im se odobri uslovno otpuštanje. Takođe, materijalni uslovi se odnose na ponašanje osuđenika tokom izdržavanja kazne i procenu da je svrha kažnjavanja ispunjena.

U većini slučajeva, određeni deo kazne se utvrđuje kao obavezan za izdržavanje, kao što je jedna trećina, polovina ili dve trećine kazne. Odluka o obaveznim delom kazne uglavnom se donosi iz pragmatičnih razloga kao što su kaznena politika ili preopterećenost zatvora, a ne nužno na osnovu empirijski utemeljenih argumenata. Takođe, moguće je da se utvrdi minimalni obavezni deo izdržane kazne, na primer, šest meseci.

Ukratko, uslovno otpuštanje podrazumeva ispunjenje određenih uslova, a u skoro svim modelima postoji formalni deo kazne koji se mora izdržati pre uslovnog otpuštanja. Odluka o obaveznim delom kazne obično se zasniva na praktičnim razlozima, dok empirijski utemeljene argumente često nije moguće primeniti.

Uslovno otpuštanje zahteva da osuđenik pokaže dobro vladanje tokom izdržanog dela kazne kao materijalni uslov. Ovo dobro vladanje treba da sugeriše da se osuđenik poboljšao u toj meri da je opravdano verovati da će se dobro ponašati na slobodi, posebno da neće ponoviti krivična dela. Procena se vrši na osnovu ponašanja osuđenika u zatvoru, ispunjavanja radnih obaveza i drugih obaveza, i treba da pokaže da je osuđenik ostvario svrhu kažnjavanja.

Radi preciznijeg definisanja ove pretpostavke, često se postavljaju i kontraindikacije, što znači da se uzimaju u obzir i negativni faktori. Na primer, teže disciplinske mere, pokušaj bekstva ili bekstvo sami po sebi mogu biti kontraindikacije za uslovno otpuštanje. Ove kontraindikacije se koriste kako bi se preciznije utvrdilo da li osuđenik ispunjava uslove za uslovno otpuštanje.

U suštini, uslovno otpuštanje zahteva dobro vladanje osuđenika tokom izdržanog dela kazne kao materijalni uslov. Ova procena se vrši na osnovu ponašanja u zatvoru i ispunjavanja obaveza, dok se kontraindikacije uzimaju u obzir kao negativni faktori.

U praksi se često suočavamo sa problemima u proceni ispunjenosti materijalne pretpostavke uslovnog otpuštanja zbog nedovoljno preciznih kriterijuma koji ostavljaju prostor za subjektivnost i nejednako postupanje. Kako bi se ovo prevazišlo, u novije vreme se sve više koristi metod procene rizika, posebno rizika novog krivičnog dela, putem specijalnih instrumenata kao što su upitnici. Rezultati ovih upitnika mogu biti kvantifikovani i automatski obrađeni, čime se pokušava eliminisati subjektivnost i proizvoljnost u procesu procene.

Ovaj pristup kvantifikacije rizika ima za cilj da obezbedi objektivniju procenu ispunjenosti materijalne pretpostavke uslovnog otpuštanja. Međutim, postoji zabrinutost da bi se suštinski materijalni kvalitet ove pretpostavke mogao izgubiti ukoliko se svede samo na brojčane vrednosti. Automatska obrada podataka može propustiti suptilne nijanse ili individualne okolnosti koje mogu biti važne pri proceni rizika.

Takođe, važno je uzeti u obzir da je procena rizika samo jedan od elemenata u procesu odlučivanja o uslovnom otpustu, a da bi se postigao pravedan i pravilan zaključak, potrebno je uzeti u obzir i druge relevantne faktore, kao što su individualne okolnosti osuđenika, njegovo ponašanje u zatvoru, rehabilitacioni programi kojima je prisustvovao, podrška u zajednici i slično.

U svakom slučaju, važno je da se kontinuirano radi na unapređenju procene materijalne pretpostavke uslovnog otpuštanja kako bi se obezbedila što objektivnija i pravednija procena rizika, uzimajući u obzir kako kvantitativne, tako i kvalitativne faktore.

Drugo sporno pitanje u vezi sa uslovnim otpuštanjem odnosi se na određivanje nadležnog subjekta za procenu ispunjenosti svrhe kažnjavanja. Iako je sud nadležan za donošenje odluke

o uslovnom otpustu i procenu ispunjenosti svrhe kažnjavanja, ta procena se, u vezi sa ponašanjem osuđenika u kazneno-popravnoj ustanovi, obično vrši od strane nadležnih službi zavoda koje imaju neposredan uvid u to ponašanje.

Ovo stvara izazov u postizanju kvalitetne odluke o ispunjenosti materijalne pretpostavke uslovnog otpusta, jer zavodskim službama može nedostajati jasan i dosledan standard izveštavanja prema sudu, a takođe, komunikacija između suda i zavodskih službi može biti od ključne važnosti.

Kvalitetna komunikacija između suda i zavodskih službi ključna je za pravilno informisanje suda o ponašanju osuđenika u zavodu i ostvarenju svrhe kažnjavanja. Jasni standardi izveštavanja moraju biti uspostavljeni kako bi se obezbedilo konzistentno prikupljanje i prenošenje relevantnih informacija. Osim toga, potrebna je i efikasna razmena podataka i informacija između sudova i zavodskih službi kako bi se omogućila pravilna i informisana odluka o uslovnom otpustu.

Prevazilaženje ovih protivurečnosti zahteva saradnju i koordinaciju između sudova i kazneno-popravnih ustanova. Važno je uspostaviti dobru komunikaciju i uskladiti procedure izveštavanja kako bi se obezbedilo da sud ima tačne, sveobuhvatne i relevantne informacije o ponašanju osuđenika u zavodu, a time i pravilno procenio ispunjenost materijalne pretpostavke uslovnog otpusta. (Soković S., 2014, str. 42)

4.6 Odlučivanje o uslovnom otpustu

U većini postojećih modela uslovnog otpuštanja, odluke o uslovnom otpustu donosi sud ili posebno telo koje može biti sastavljeno od predstavnika pravosuđa, kaznenopravnih zavoda i stručnjaka iz oblasti penologije. U nekim evropskim zemljama, odluke o uslovnom otpustu donose opšti ili specijalizovani sudovi, dok u drugim zemljama, poput Kanade, dela SAD-a, Engleske, Velsa i Australije, odluke donose posebni odbori za uslovni otpust.

Sudska ili telo za uslovni otpust ima zadatak da proceni da li su ispunjeni uslovi za otpuštanje osuđenika na slobodu pre isteka kazne. Ova procena se obično vrši na osnovu informacija o ponašanju osuđenika u kaznenoppravnoj ustanovi, njegovom učešću u rehabilitacionim programima, ispunjavanju radnih i drugih obaveza, kao i proceni rizika da će osuđenik ponoviti krivična dela.

U nekim sistemima odluke o uslovnom otpustu mogu biti donesene nakon saslušanja osuđenika, dok u drugima se odluke donose na osnovu dokumentacije i podataka prikupljenih tokom izdržavanja kazne. Odluke o uslovnom otpustu mogu biti obavezne ili fakultativne, u zavisnosti od zakonskih odredbi i vrste krivičnih dela.

Važno je da organi koji donose odluke o uslovnom otpustu imaju stručnost, integritet i pravilne smernice kako bi obezbedili pravično i objektivno odlučivanje. Takođe, kontinuirana saradnja između sudova, kaznenopravnih ustanova i stručnjaka iz penološke oblasti može

doprineti unapređenju efikasnosti sistema uslovnog otpusta i ostvarivanju svrhe kažnjavanja. (Tournier, P. V., 2004, str. 221)

Uslovni otpust se ne može smatrati merom community measure, već je to deo krivičnog prava i predstavlja specifičnu vrstu odluke koja je funkcionalno povezana sa krivičnom sankcijom, odnosno kaznom zatvora. Odluku o uslovnom otpustu obično donose sudovi ili posebna tela koja su ovlašćena za tu svrhu, poput odbora za uslovni otpust.

Međutim, postoji pravna i institucionalna varijacija u vezi s tim ko treba da donosi odluke o uslovnom otpustu. Ovo pitanje je sporno i može biti predmet različitih tumačenja i pravnih shvatanja. U nekim sistemima, odluke o uslovnom otpustu donose isključivo sudovi, dok u drugim sistemima administrativni organi imaju nadležnost da donose takve odluke.

Odlučivanje o uslovnom otpustu zahteva pažljivu analizu i procenu faktora kao što su ponašanje osuđenika tokom izdržavanja kazne, procena rizika, rehabilitacioni napredak i druge relevantne činjenice. Bez obzira na to koji organ donosi odluku, važno je da postoji pravna jasnoća i odgovarajući mehanizmi za obezbeđivanje pravičnosti i zaštite prava osuđenika.

Uslovni otpust se može shvatiti kao krivično-pravni institut kojim se pod određenim uslovima suspenduje izvršenje sudske odluke o kazni zatvora. Kao što ste naveli, jedno logično rešenje u vezi sa organom nadležnim za odlučivanje o uslovnom otpustu jeste sud.

Razlozi za to mogu biti sledeći:

- a) Promena sudske odluke: S obzirom na to da je uslovni otpust oblik promene izvršenja kazne, samo sud kao nadležni organ može doneti odluku koja menja prethodno donetu sudska odluku o kazni zatvora.
- b) Svrha kažnjavanja: Odluka o uslovnom otpustu se u suštini odnosi na procenu ispunjenosti svrhe kažnjavanja u konkretnom slučaju. Sud je organ koji je nadležan za pitanje ostvarenosti svrhe kažnjavanja i ima stručnost i autoritet da proceni da li su uslovi za uslovni otpust ispunjeni.

Iako postoje pravni sistemi u kojima administrativni organi, u saradnji s pravosudnim organima, takođe mogu biti nadležni za odlučivanje o uslovnom otpustu, argument da je sud jedini nadležan organ za donošenje ove vrste odluke ima osnovu u pravnim principima i zaštiti prava osuđenika. Važno je da odluka o uslovnom otpustu bude pravedna, objektivna i zasnovana na zakonu, a sud kao nezavisni organ pravosuđa pruža odgovarajući okvir za takvu odluku.

4.7 Nadzor u toku uslovnog otpusta

Uslovno otpuštanje često uključuje određeni oblik supervizije otpuštenih lica i posebne programe uključivanja u zajednicu koje sprovode probacione službe. Intenzivna supervizija uslovnog otpusta podrazumeva veći stepen kontrole i nadzora, kao i postavljanje različitih obaveza i zabrana za osuđenika, uz česte kontakte s probacionim službama radi provere poštovanja svih nametnutih pravila uslovnog otpusta. Ovaj pristup se primenjuje u nekim zemljama poput SAD-a, Engleske i Velsa.

Supervizija može obuhvatati različite aktivnosti, kao što su redovni sastanci s probacionim službenicima, praćenje ponašanja i napretka osuđenika, izvršavanje nametnutih obaveza (npr. obavljanje određenog posla, pohađanje programa resocijalizacije), testiranje na prisustvo droge ili alkohola, ograničenja kretanja ili boravka na određenim mestima, kao i druge mere koje su usmerene ka smanjenju rizika od ponovnog krivičnog ponašanja.

S druge strane, minimalna supervizija je namenjena prestupnicima koji se smatraju manjim rizikom za zajednicu. U ovom slučaju, nadzor je manje intenzivan, a kontakti s probacionim službama mogu biti ređi, obično putem telefona ili e-pošte jednom mesečno ili ređe.

Cilj supervizije uslovnog otpusta je obezbediti sigurnost zajednice, podržati reintegraciju osuđenika u društvo, pružiti im podršku i usmeriti ih ka pozitivnom ponašanju. Prilagođavanje nivoa supervizije zavisi od procene rizika i potreba svakog pojedinačnog slučaja, uzimajući u obzir faktore kao što su priroda krivičnog dela, prethodni prestupi, psihološki profil i spremnost osuđenika za rehabilitaciju.

U okviru rehabilitacione i reintegracione supervizije uslovnog otpusta, osuđenima su na raspolaganju programi i tretmani koji su usmereni na uspešnu integraciju u društvo i pružaju podršku radi prevencije novog prestupništva. Ovo se primenjuje, na primer, u Nemačkoj i Finskoj.

U nekim zemljama, poput Kanade i Australije, primenjuju se kombinovani oblici supervizije koji obuhvataju i nadzor i pružanje potrebnih programa i usluga za osuđenike na uslovnom otpustu. Probacione službe su organizovane na različite načine i sprovode nadzor i superviziju uslovnih otpuštenika na različite načine, u skladu sa specifičnostima svake zemlje.

Postoje i različita rešenja u pogledu uslova i načina opoziva uslovnog otpusta, u zavisnosti od utvrđenih obaveza i zabrana. Ovi uslovi i načini opoziva se određuju u skladu s ciljem održavanja sigurnosti zajednice i postizanja uspešne reintegracije osuđenika. Odluka o opozivu uslovnog otpusta može biti zasnovana na kršenju postavljenih uslova, nepoštovanju pravila ili povratku u krivično ponašanje.

Cilj svih ovih programa i mera je pružanje podrške osuđenima kako bi se smanjio rizik od ponovnog prestupništva, omogućila njihova uspešna reintegracija u društvo i obezbedila sigurnost zajednice.

U većini slučajeva, osuđena lica se retko uslovno otpuštaju bez ikakvog nadzora, posebno u okviru diskrecionog modela uslovnog otpuštanja. Diskrecioni model podrazumeva da sud donosi temeljnu, individualizovanu i objektivnu procenu opravdanosti uslovnog otpuštanja,

što se smatra pouzdanim, pa se smatra da dodatni nadzor nije neophodan. Međutim, čak i u ovom slučaju, često se prate programi postupne integracije, pomoći i podrške kako bi se osigurala uspešna reintegracija osuđenika, uz niži nivo kontrole i nadzora.

S druge strane, kod mandatornih i automatskih modela uslovnog otpuštanja, supervizija je intenzivna i fokusirana pretežno na nadzor i kontrolu osuđenika koji su uslovno otpušteni. Ovi modeli podrazumevaju strogu superviziju i čestu kontrolu osuđenika radi poštovanja nametnutih pravila. U tim slučajevima, zbog većeg nivoa nadzora, često se beleži i veći broj opoziva uslovnog otpusta, u slučaju kršenja uslova.

4.8 Programi uslovnog otpusta

U Republici Srbiji takođe postoje primeri programa uslovnog otpusta i rehabilitacije koji su doprineli uspešnoj reintegraciji osuđenika u društvo.

Pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji radnih mesta u Upravi za izvršenje zavodskih sankcija (UIZS) iz 2006. godine, postojeće škole u kazneno-popravnim zavodima (KPZ) u Srbiji su preobražene u odseke unutar Službe za prevaspitanje. Svaki odsek je obično imao samo jednog referenta za organizaciju kulturno-obrazovnih aktivnosti. Ovaj detalj jasno ukazuje na način na koji društvo tada tumači ulogu obrazovanja kao sredstva za rehabilitaciju osuđenih lica i njihovu pripremu za ponovno uključivanje u društvo nakon izdržane zatvorske kazne.

Međutim, situacija u vezi s obrazovanjem osuđenika u KPZ-ima u Srbiji nije bila zadovoljavajuća. Podaci su pokazivali da se u poslednjih dvadesetak godina samo 1-3% osuđenika učestvovalo u edukativnim programima. U KPZ Sremska Mitrovica postojala je mogućnost sticanja osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja, ali veoma mali broj osuđenika je koristio ovu priliku.

Prema istraživanjima iz 2010. godine, preko 200 osuđenika, od ukupno 1764, imalo je potrebu za osnovnim školskim obrazovanjem, ali samo 10% njih je bilo uključeno u takav oblik školovanja. Situacija sa srednjoškolskim obrazovanjem bila je još lošija, s obzirom na to da je 514 osuđenika bilo bez srednje škole, a samo njih 15 je pohađalo srednju tehničku školu.

Podaci o obrazovnoj strukturi osuđenika pokazivali su da je 2,8% bilo potpuno nepismeno, 15,2% ih nije završilo osnovnu školu, 26,5% je imalo osnovno obrazovanje, a 6,6% je imalo nedovršenu srednju školu. Ovi podaci ukazuju na potrebu za pružanjem funkcionalnog osnovnog obrazovanja odraslima u zatvorima, kao i za programima dokvalifikacije i prekvalifikacije. Takođe, visok procenat osuđenika (68,5%) u dobi između 21 i 40 godina nagoveštava potrebu za ovakvim obrazovnim inicijativama kako bi se poboljšala njihova perspektiva nakon puštanja na slobodu.

Prema podacima Uprave za izvršenje zavodskih sankcija (UIZS) za 2011. godinu, obrazovni programi u srpskim zatvorima obuhvatili su samo 316 muških osuđenika i 9 osuđenica, što je iznosilo oko 4% od ukupnog broja zatvorenika. Detaljniji podaci pokazivali su da je samo 49 osoba ili 0,7% zatvorenika postalo pismeno, dok je osnovnu školu završilo 45 osoba ili 0,6%.

Tečajeve je pohađalo 167 muškaraca, što je iznosilo oko 2% muškog stanovništva, dok nijedna žena nije učestvovala u tim tečajevima. Manje od 1% (64) muškaraca je završilo treći stepen srednjeg stručnog obrazovanja (SSS), a nijedna osuđenica nije postigla ovaj nivo obrazovanja.

Međutim, ohrabrujuće je da se naporima usmerenim ka obrazovanju osuđenika nije završilo. Krajem 2012. godine, u okviru projekta "Podrška stručnom obrazovanju i obuci u zatvorskim ustanovama Srbije," počele su obuke u Požarevcu, Nišu i Sremskoj Mitrovici. Ovde je sproveden pilot program stručnog obrazovanja i obuke (VET). Oko pet stotina osuđenika iz ovih zatvora dobilo je priliku da odabere jedno od pet zanimanja: zavarivanje, štampanje sito štampom, obrada drveta i izrada pločastog nameštaja, izrada raznih vrsta pekarskih proizvoda i proizvodnja ranog voća i povrća u zaštićenom prostoru.

Ova zanimanja su već dugo bila deficitarna na tržištu rada u Srbiji, a obuka je trebala da traje do septembra 2013. godine. Prvi izveštaji su pokazali da se broj osuđenika koji su zainteresovani za ovu obuku povećava, čak i do te mere da su neki osuđenici, poput onih u KPZ Niš, odbili da traže smanjenje svoje kazne kako bi mogli da završe obuku koju su započeli. (www.vet-kpz.rs)

Ovo svedoči o pozitivnom uticaju programa obrazovanja i obuke u zatvorima na motivaciju osuđenika za učenje i sticanje korisnih veština koje mogu koristiti nakon puštanja na slobodu.

Podaci o obrazovnoj strukturi osuđenika jasno ukazuju na prisustvo ozbiljnih problema kao što su nepismenost, nedostatak elementarnog osnovnog obrazovanja kod odraslih, i visok procenat nekvalifikovanih lica. Stoga, obrazovanje u zatvorima bi trebalo biti usmereno prema osnovnom opštem obrazovanju, sticanju osnovnih životnih veština i početnom nivou stručne osposobljenosti koje su neophodne za uspešno uključivanje u radno okruženje nakon puštanja iz zatvora.

Ovaj nivo obrazovanja, poznat kao "funkcionalno osnovno obrazovanje odraslih," trebao bi biti prilagođen specifičnim potrebama odraslih zatvorenika. To bi značilo da programi obrazovanja ne bi trebali da se zasnivaju na nastavnim planovima i programima redovne osnovne škole, s obzirom na to da odrasli polaznici imaju drugačije potrebe i predaznačenja. Ključno je osmisliti nove oblike rada, primeniti odgovarajuće metode i razviti programe koji će zadovoljiti te specifične potrebe.

To bi zahtevalo kreiranje novih udžbenika prilagođenih odraslima, obuku nastavnika i instruktora u andragoško-didaktičkim veštinama, i osmišljavanje programa koji će biti relevantni i korisni za odrasle osuđenike. Ovaj pristup bi mogao doprineti boljem obrazovanju i rehabilitaciji osuđenika, omogućavajući im da steknu veštine i znanja koja će im pomoći u ponovnom uključivanju u društvo i tržište rada nakon izlaska iz zatvora. (Knežić, Savić, 2012, str. 182-185).

4.9 Uključivanje u obrazovne programe

Postoje mnogi programi i metode obrazovanja osuđenih lica u Kazneno - popravnim zavodima (KPZ).

Program obrazovanja u KPZ: U Srbiji postoje programi obrazovanja u zatvorima koji omogućavaju osuđenima da steknu srednjoškolske ili visokoškolske kvalifikacije. Osuđenici mogu završiti osnovno i srednje obrazovanje ili čak raditi na sticanju visokoškolske diplome. Nakon puštanja iz zatvora, ovi osuđenici imaju veće šanse za zapošljavanje jer su stekli formalno obrazovanje.

Saradnja sa poslodavcima: U nekim slučajevima, zatvorski sistem u Srbiji saraduje sa poslodavcima kako bi pružio osuđenima mogućnost obavljanja radnih zadataka ili sticanja veština koje su tražene na tržištu rada. Ovo omogućava osuđenima da steknu praktične veštine i radno iskustvo koje mogu koristiti nakon puštanja.

Rehabilitacioni centri: U Srbiji postoje rehabilitacioni centri koji pružaju podršku osuđenima nakon puštanja iz zatvora. Ovi centri često uključuju obrazovne programe, terapiju, savetovanje i podršku pri traženju posla. Osuđenici koji se uključe u ove programe imaju veće šanse za uspeh u reintegraciji u društvo i pronalaženju posla.

Projekti socijalnih preduzeća: U Srbiji postoje projekti socijalnih preduzeća koji zapošljavaju osuđenike ili bivše osuđenike. Ova preduzeća često pružaju obuku i podršku kako bi pomogla osuđenima da steknu veštine koje su korisne za tržište rada.

Zakon o uslovnom otpustu: Zakon o uslovnom otpustu u Srbiji takođe može stimulisati osuđenike da se uključe u obrazovne programe kako bi ispunili uslove za uslovni otpust. Ovo može motivisati osuđenike da steknu obrazovanje i veštine koje će im pomoći da se lakše zaposle nakon puštanja iz zatvora.

Ovi primeri iz prakse u Republici Srbiji pokazuju kako se osuđenici koji se uključe u obrazovne programe mogu bolje pripremiti za tržište rada, što im povećava šanse za zapošljavanje i uspeh u poslovnom okruženju nakon izlaska iz zatvora.

"Defy Ventures" je neprofitna organizacija iz Sjedinjenih Američkih Država koja se fokusira na obrazovanje i profesionalno osposobljavanje osuđenika i bivših zatvorenika. Ova organizacija pruža obrazovne programe, mentorsku podršku i priliku za razvoj poslovnih veština kako bi pomogla osuđenima da steknu veštine i samopouzdanje potrebno za zapošljavanje i uspešno vođenje sopstvenih poslova.

„Defy Ventures“ pruža osuđenima mogućnost da steknu obrazovanje iz poslovne administracije i preduzetništva. Osim toga, organizacija nudi obuku za razvoj veština kao što su upravljanje finansijama, marketing i vođenje timova. Osuđenici u programu "Defy Ventures" imaju priliku da rade saiskusnim preduzetnicima i mentorima. Ova mentorska podrška pomaže im da razviju poslovnu viziju i strategiju.

Nakon puštanja iz zatvora, članovi „Defy Venturesa“ dobijaju podršku pri pokretanju vlastitih preduzeća ili pri zapošljavanju kod drugih poslodavaca.

Rezultati ovog programa su impresivni. Mnogi bivši osuđenici koji su prošli kroz program "Defy Ventures" su uspešno započeli sopstvene poslove ili našli zaposlenje u različitim sektorima. Ovaj primer jasno pokazuje kako obrazovni programi i podrška osuđenicima mogu povećati njihove šanse za zapošljavanje i uspeh u poslovnom okruženju, čime se doprinosi njihovoj rehabilitaciji i reintegraciji u društvo.

(Izvor: (<https://www.defyventures.org/our-story-main/our-programs>); pristup: 02.09.2023 u 21.10h)

4.10 Psihosocijalni programi i rehabilitacija

U Kazneno – popravnim zavodima postoji više psihosocijalnih programa :

Programi terapije i savetovanja: U kazneno - popravnim zavodima postoje programi terapije i savetovanja koji se fokusiraju na razvoj samokontrole i rešavanje problema koji su doveli do kriminalnog ponašanja. Osuđenici imaju priliku da rade sa stručnjacima za mentalno zdravlje kako bi razumeli svoje obrasce ponašanja i naučili kako da se nose sa stresom i konfliktima na pozitivan način.

Programi za zavisnike: Mnogi osuđenici imaju problema sa zavisnošću od droga ili alkohola. U Srbiji postoje programi rehabilitacije za ove osuđenike koji se fokusiraju na odvikavanje od supstanci i razvoj zdravih životnih navika. Ovi programi uključuju terapiju i podršku tokom procesa odvikavanja.

Obrazovanje i veštine za život: U okviru psihosocijalnih programa u srpskim zatvorima, osuđenici mogu imati pristup obrazovnim programima koji im pomažu da steknu veštine za život, kao što su upravljanje finansijama, rešavanje konflikata, komunikacija i slično. Ove veštine mogu poboljšati njihovu sposobnost za donošenje boljih odluka i samokontrolu.

Programi za upravljanje besom i agresivnošću: Osuđenici koji su skloni agresivnom ponašanju mogu se uključiti u programe za upravljanje besom i agresivnošću. Ovi programi ih uče kako da prepoznaju i kontrolišu svoje emocije, čime se smanjuje rizik od sukoba u zatvoru i nakon otpuštanja.

Rad u okviru društvenih preduzeća: U Srbiji postoje projekti društvenih preduzeća koja zapošljavaju osuđenike i bivše osuđenike. Ovo omogućava osuđenicima da razvijaju radne navike, odgovornost i samokontrolu dok rade u stvarnom poslovnom okruženju.

Ovi primeri iz prakse u Republici Srbiji ilustruju kako psihosocijalni programi i rehabilitacija mogu pozitivno uticati na samokontrolu i razvoj pozitivnih životnih navika kod osuđenika, što može doprineti njihovoj uspešnoj reintegraciji u društvo.

"Phoenix House" je organizacija sa sedištem u Sjedinjenim Američkim Državama koja se bavi rehabilitacijom osoba zavisnih od droga i alkohola. Ova organizacija pruža

sveobuhvatne psihosocijalne programe koji se fokusiraju na poboljšanje samokontrole i razvoj pozitivnih životnih navika među svojim klijentima.

Terapija i savetovanje: Kroz individualnu i grupnu terapiju, klijenti "*Phoenix House*" imaju priliku da rade na razumevanju svojih zavisničkih ponašanja, prepoznavanju okidača za upotrebu supstanci i razvoju strategija za prevazilaženje tih izazova.

Programi obrazovanja: Organizacija nudi obrazovne programe koji pomažu klijentima da razumeju posledice zloupotrebe supstanci na njihovo fizičko i mentalno zdravlje. Ovo im pomaže da donesu informisane odluke i razvijaju bolje razumevanje o štetnosti droga i alkohola.

Radne terapije i veštine za život: Kroz programe radne terapije, klijenti se uče praktičnim veštinama, kao što su veštine zapošljavanja, upravljanje finansijama i rešavanje konflikata. Ove veštine pomažu klijentima da razviju pozitivne navike i postanu samostalniji.

Rezultati programa "*Phoenix House*" i sličnih rehabilitacionih programa su pokazali da mnogi klijenti uspešno prevazilaze svoje zavisničke probleme, razvijaju bolju samokontrolu i usvajaju pozitivne životne navike. Ovaj primer jasno ilustruje kako psihosocijalni programi i rehabilitacija mogu imati pozitivan uticaj na pojedince koji se bore sa zavisnošću od supstanci i pomoći im da vode zdraviji i produktivniji život.

Izvor: (<https://phoenixhouseny.org/> pristup: 15.09.2023 u 11.10h))

4.11 Podrška porodice i društva

Evo nekoliko primera iz prakse koji ilustruju važnost ove podrške:

Programi porodične terapije: U Srbiji postoje programi porodične terapije koji se nude kako osuđenima unutar zatvora, tako i njihovim porodicama. Ovi programi pomažu porodicama da razviju bolju komunikaciju i međusobnu podršku, što može pomoći u uspešnom procesu reintegracije osuđenika nakon puštanja.

Programi za podršku reintegraciji: Različite nevladine organizacije i institucije u Srbiji nude programe koji pružaju podršku osuđenima nakon puštanja iz zatvora. Ovi programi uključuju psihosocijalnu podršku, pomoć pri pronalaženju smeštaja i zapošljavanju, kao i podršku pri ponovnom uspostavljanju veza sa društvom.

Saradnja sa poslodavcima: Organizacije i poslodavci u Srbiji sve više saraduju sa zatvorima kako bi pružili priliku osuđenima da steknu radno iskustvo i zaposle se nakon puštanja iz zatvora. Ova saradnja može pomoći osuđenima da steknu veštine i kontakte koji su im potrebni za uspešnu reintegraciju.

Programi edukacije zajednice: Organizacije koje se bave obukom i edukacijom zajednice mogu saradivati sa osuđenima kako bi ih integrisali u društvo. Ovi programi podižu svest

zajednice o važnosti podrške osuđenima i pomažu u smanjenju stigme prema bivšim osuđenima.

Rehabilitacioni centri za mlade delikvente: Za mlade osuđenike postoji niz rehabilitacionih centara i organizacija koje se fokusiraju na njihovu rehabilitaciju i reintegraciju. Ovi centri pružaju obrazovanje, terapiju i podršku kako bi pomogli mladima da razviju pozitivne navike i spreče recidivizam.

Ovi primeri iz prakse u Republici Srbiji ilustruju kako podrška porodice, društva i saradnja sa različitim institucijama i organizacijama može značajno doprineti uspešnom izvršenju uslovnog otpusta i smanjenju recidivizma među osuđenima. (Mijalković, O., 2016, strp. 55-57)

ZAKLJUČAK

Uslovni otpust osuđenih lica u zavodima za izvršavanje krivičnih sankcija predstavlja značajan mehanizam u pravosudnom sistemu koji omogućava postpenalnu reintegraciju osuđenika u društvo. Ova mera pruža mogućnost osuđenima da ranije napuste zatvorsko okruženje i nastave svoj život pod određenim uslovima.

Opšta hipoteza: *Osuđenici koji se uspešno podvrgavaju programima uslovnog otpusta uključujući obrazovanje, profesionalno osposobljavanje i rehabilitaciju imaju veću verovatnoću za uspešno regrutaciju u društvo i smanjenje verovatnoće povratka u kriminalno ponašanje.*

Na osnovu izvršene analize podataka možemo zaključiti da u Republici Srbiji postoje primeri programa uslovnog otpusta i rehabilitacije koji su doprineli uspešnoj reintegraciji osuđenika u društvo.

Međutim, situacija u vezi s obrazovanjem osuđenika u KPZ-ima u Srbiji nije bila zadovoljavajuća. Podaci su pokazivali da se u poslednjih dvadesetak godina samo 1-3% osuđenika učestvovalo u edukativnim programima. U KPZ Sremska Mitrovica postojala je mogućnost sticanja osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja, ali veoma mali broj osuđenika je koristio ovu priliku. **Hipoteza delimično usvojena.**

Posebna hipoteza 1: *Osuđenici koji se uključuju u obrazovne programe imaju veće šanse za zapošljavanje i uspeh u poslovnom okruženju.*

Mnogi primeri iz prakse u Republici Srbiji pokazuju kako se osuđenici koji se uključe u obrazovne programe mogu bolje pripremiti za tržište rada, što im povećava šanse za zapošljavanje i uspeh u poslovnom okruženju nakon izlaska iz zatvora. Takođe, imamo uspešne primere ovih programa i u inostranstvu. **Hipoteza usvojena.**

Posebna hipoteza 2: *Psihosocijalni programi i rehabilitacija imaju pozitivan uticaj na samokontrolu i razvoj pozitivnih životnih navika kod osuđenika podržana je primerima iz prakse u Republici Srbiji:*

Primeri iz prakse u Republici Srbiji ilustruju kako psihosocijalni programi i rehabilitacija mogu pozitivno uticati na samokontrolu i razvoj pozitivnih životnih navika kod osuđenika, što može doprineti njihovoj uspešnoj reintegraciji u društvo. **Hipoteza usvojena.**

Posebna hipoteza 3: *Podrška porodice i društva, kao i saradnja sa drugim institucijama i organizacijama, zaista igraju ključnu ulogu u uspešnom izvršenju uslovnog otpusta i smanjenju recidivizma u Republici Srbiji.*

Primeri iz prakse u Republici Srbiji ilustruju kako podrška porodice, društva i saradnja sa različitim institucijama i organizacijama može značajno doprineti uspešnom izvršenju uslovnog otpusta i smanjenju recidivizma među osuđenima. **Hipoza usvojena.**

U procesu uslovnog otpusta, Poverenik ima ključnu ulogu u praćenju i nadzoru uslovnih otpuštenika. On je odgovoran za izradu programa izvršenja obaveza, uspostavljanje saradnje sa relevantnim institucijama i organizacijama, kao i obaveštavanje nadležnog suda o ispunjenosti obaveza.

Važno je naglasiti da uslovni otpust ne sme biti shvaćen samo kao akt političke milosti, već kao sistematski proces koji podrazumeva jasne uslove, obaveze i nadzor. Cilj uslovnog otpusta je postepeno reintegriranje osuđenika u društvo, uz obezbeđivanje sigurnosti zajednice.

Iako postoji zabrana uslovnog otpusta za određene kategorije osuđenika, kao što su osobe osuđene na doživotni zatvor, postoje i zakonski predviđene mogućnosti amnestije i pomilovanja koje omogućavaju osuđenima na doživotni zatvor da budu oslobođeni. Međutim, ovi akti političke milosti ne predstavljaju garanciju smanjenja doživotnog zatvora u skladu sa zahtevima Evropske konvencije.

U cilju uspešnog sprovođenja uslovnog otpusta, neophodno je obezbediti efikasnu saradnju između zavoda za izvršavanje krivičnih sankcija, Povereničke službe, Nacionalne službe za zapošljavanje i drugih relevantnih institucija. Takođe, važno je kontinuirano unapređivati programe tretmana i podrške osuđenima, kako bi se osiguralo njihovo uspešno reintegriranje u društvo.

U konačnom, uslovni otpust osuđenih lica predstavlja balansiran pristup izvršavanju krivičnih sankcija, koji ima za cilj rehabilitaciju osuđenika i smanjenje rizika od ponovnog vršenja krivičnih dela. Uz pravilno sprovođenje i nadzor, ova mera može imati pozitivan uticaj na društvo, pružajući osuđenicima šansu za povratak u normalan život i postizanje pozitivnih promena.

Literatura:

1. Clear, T.R., Cole, G. F , (2003): American Corrections, Belmont.
2. Conditional Release, British Journal of Criminology, Vol. 37/1, pp. 1–14.
3. Dimovski, D. T., & Popović, I. (2017). Uslovni otpust–Normativni i praktični aspekt. *NBP- Journal of Criminalistics and Law*, 22(2).
4. Drakić D., Milić I., (2019), O pojedinim materijalnim, procesnim i izvršnim aspektima uslovnog otpusta; Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu.
5. Ignjatović, Đ. (2016). Uslovni otpust-pravna i penološka analiza. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 64(1), 31-66.
6. Ilić V., (2019), (Ne)pomirljivost kazne doživotnog zatvora i ljudskih prava“, Crimen, br. 2, Beograd.
7. Ilić Z., Jovanić G. (2011), *Zatvor i/ili sloboda pod nadzorom*, Beograd.
8. Ilić, G. (2019) Marginalije o kazni doživotnog zatvora, uslovnom otpustu i ljudskim pravima. U: Đ. Ignjatović (ur.), *Kaznena reakcija u Srbiji – IX deo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 123-142.
9. Jovašević D., Mitrović Lj., Ikanović V., (2017), *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*, Službeni glasnik Republike Srpske, Banja Luka.
10. Knežić, B. i Savić, M. (2012). *Obrazovanje iza rešetaka*. U: L. Kron. (Ur.), *Delikt, kazna i mogućnosti socijalne profilakse* (str. 179–193). Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
11. *Krivični zakonik*, "Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019, Republika Srbija.
12. Maguire M., Raynor P., (1997), *The Revival of Throughcare: Retic and Reality in Automatic*
13. Milić, I. (2020) *Novine u opštem delu Krivičnog zakonika*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 1, str. 367–381.
14. Morris N., Rotman D. J., (1995), *The Oxford History of the Prison, The Practise of Punishment in Western Society*, ed. ,New York, Oxford, p. 174,175; T.R.Clear, G. F.Cole/2003/: American Corrections, Belmont, p. 48–53.
15. Pavlović M. (2007), *Slabost krivične presude u Srbiji krajem XIX i početkom XX veka*, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 55/2, pp. 86–97.

16. Petersilia J. (1999): Parole and Prisoner Reentry in the United States, *Crime and Justice*, Vol. 26, Prisons, pp. 479–529.
17. Soković, S. (2014). Uslovni otpust–sporna pitanja i savremena normativna rešenja. *CRIMEN-časopis za krivične nauke*, (1), 35-49.
18. Stojanović Z., (2017), *Međunarodno krivično pravo*, Pravna knjiga, Pravni fakultet u Beogradu, Beograd.
19. Stojanović, Z. (2022), Moralni prestup i krivično djelo. *Studia Iuridica Montenegrina*, 4(1), 7-24.
20. Tournier, P. V. (2004), Systems of Conditional Release (Parol) in the Member States of the Council of Europe, between the principle of equality and individualization, pragmatism; *New French Journal of Criminology, Penal field*, Vol.1.
21. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, „Sl. glasnik RS“, br. 55/2014, 35/2019, Republika Srbiji
22. Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, “Službeni glasnik RS”, br. 55/2014, 87/2018, Republika Srbija.
23. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, “Službeni glasnik RS”, br. 85/2005, Reublika Srbija.

Internet izvori:

1. www.vet-kpz.rs
2. <https://www.defyventures.org/our-story-main/our-programs>);
3. <https://phoenixhouseny.org/>